

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม โดยมีรายละเอียดนำเสนอตามลำดับ ดังนี้ คือ 1) หลักการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2) หลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 3) การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) หลักการของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา 5) พัฒนาการการจัดการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษา 6) หลักสูตรอิสลามศึกษา 7) แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร 8) การบริหารหลักสูตร 9) การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 10) การแปลงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน 11) การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ 12) การนิเทศและติดตามผล 13) การวิจัยแบบผสมผสาน และ 14) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) หลักการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

การจัดการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม เกิดขึ้นบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนและผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งนี้การจัดการศึกษาตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งได้บัญญัติไว้ ดังต่อไปนี้

มาตรา 37 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ

มาตรา 49 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

ผู้ยากไร้ ผู้พิการทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพ หรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา 50 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การจัดการศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่พลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 66 บัญญัติไว้ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 79 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต

มาตรา 80 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

(1) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษাপฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้

(2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

(3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติกฎหมาย เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้า

ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

(5) ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยในศิลปะวิทยาการแขนงต่างๆ และเผยแพร่ข้อมูล ผลการศึกษาวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาวิจัยจากรัฐ

(6) ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ

2) หลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ประเทศไทยกำลังเผชิญปัญหาและวิกฤติการณ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และคาดหวังที่จะให้การศึกษา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของประชากร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืนและเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่มีมาอย่างรวดเร็วกับกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าของวิทยาการใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าสู่เศรษฐกิจสังคมแห่งความรู้ แต่ระบบการศึกษาไทยไม่สามารถทำหน้าที่หรือมีบทบาทสำคัญดังกล่าวได้ เพราะเผชิญกับวิกฤตของปัญหาหลายด้าน ไม่ว่าจะพิจารณาในด้านปริมาณ ซึ่งพบว่า ประชากรไทยได้รับการศึกษาน้อย ด้านคุณภาพการศึกษาเมื่อเทียบกับระดับนานาชาติพบว่าการศึกษาไทยมีคุณภาพต่ำ ด้านความเสมอภาคในสิทธิทางการศึกษายังคงมีความเหลื่อมล้ำในสิทธิและโอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในกลุ่มต่างๆ และด้านการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ ซึ่งนอกจากศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำมากแล้ว ยังเป็นการยากที่ประชากรไทยจะเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยิ่งไปกว่านั้น ระบบการศึกษาไทยยังมิได้ส่งเสริมการพัฒนา

คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยเท่าที่ควร ทำให้สังคมไทยขาดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และขาดคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเคยเป็นสำนึกร่วมของคนในชาติ และสภาพปัญหาเหล่านี้ได้นำไปสู่วิกฤตในทางเศรษฐกิจในที่สุด

ทางรอดของสังคมไทย และวิกฤตการศึกษาไทย ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ต้องมุ่งมั่นในกระบวนการพัฒนาให้คนไทยเป็นคนเก่งและคนดี ก้าวสู่ศหัสวรรษใหม่ด้วยวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ และทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างสรรค์ความเปลี่ยนแปลงในทางที่สร้างสรรค์ขึ้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับปรับปรุง (ครั้งที่ 2) พ.ศ. 2545 บัญญัติไว้ในมาตรา 6 ความว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ

นอกจากนี้ มาตรา 7 ได้บัญญัติให้กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้ อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์คือ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

เพื่อบรรลุความมุ่งหมายตามหลักการจัดการศึกษา และกระบวนการเรียนรู้อย่างกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับปรับปรุง (ครั้งที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ระบุแนวการจัดการศึกษาไว้ว่า จะต้องจัดขึ้นอย่างหลากหลายตามความสนใจของผู้เรียน โดยเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยครูจะทำหน้าที่เป็นผู้

กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รวมถึงเป็นการเรียนที่เน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาและการลงมือปฏิบัติจริง

การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของทุกส่วนในสังคม จะทำให้ผู้เรียนสามารถเลือก การศึกษาได้หลายรูปแบบและหลายประเภท ระบบประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเป็นผล ให้ผู้เรียนในสถานศึกษาต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพมาตรฐานเดียวกัน ผู้ศึกษาในระดับอุดมศึกษามีความรู้ความสามารถและทักษะเชิงวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง รวมทั้ง เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีเจตคติที่ดีในการพัฒนาความรู้ความสามารถตลอดเวลา เพื่อนำไปพัฒนา ตนเองและสังคมและเป็นผู้มีความกล้าหาญทางจริยธรรม

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับปรับปรุง (ครั้งที่ 2) พ.ศ.2545 การศึกษาไทยจะเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข สนุกกับการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิตเต็มตามศักยภาพ มีสิทธิ และโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยรัฐไม่เก็บ ค่าใช้จ่าย สามารถศึกษาได้ตลอดเวลา มีความสามารถในการประกอบการ มีความเป็นหนึ่งในการ แข่งขันอย่างมีจริยธรรมและคุณธรรม สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาทุกประเภท ในการศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต การบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐมีเอกภาพด้านนโยบาย แผน และมาตรฐาน และมีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา แต่มีความ หลากหลายในการปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาเอกชน สามารถจัดการศึกษา ได้ทุกระดับตามความพร้อมยังให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และมีความร่วมมือกันระหว่าง กลุ่มต่างๆ ในชุมชนและระหว่างชุมชน ครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นบุคลากรวิชาชีพที่มี คุณภาพและมาตรฐานสูง มีการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็น วิชาชีพชั้นสูง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีงบประมาณ และทรัพยากรเพียงพอใน การจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่ประชาชนกำลัง ประสบปัญหา และต้องอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมที่วิกฤติและอันตรายนานาประการ ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง ขาดโอกาสการเข้ารับบริการทางการศึกษาในระบบ จำนวนมาก และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนโดยรวมอยู่ในระดับต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับชาตินั้น รัฐบาลได้มีนโยบายที่ต้องการให้พื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส นั้น เป็น “เขตพัฒนาพื้นที่พิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้” ที่จำเป็นต้อง

ได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่ต้องจัดให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้เกิดสันติสุข ทั้งนี้เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาคนและสังคมของประเทศให้มีคุณภาพต่อไป (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์และคณะ, 2550 : ก)

บทบาทของรัฐในการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญและได้ใช้ความพยายามในการแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านการศึกษา บทบาทและความพยายามของรัฐดังกล่าว ปรากฏทั้งในรูปของนโยบาย ระเบียบ ประกาศ แผนพัฒนาหรือกรอบยุทธศาสตร์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของรัฐในอดีต การจัดการศึกษาในมณฑลปัตตานีก่อนสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เยาวชนในมณฑลปัตตานีจะได้รับการศึกษาในลักษณะที่แตกต่างออกไปทั้งรูปแบบเนื้อหาวิชา กล่าวคือ เยาวชนส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาเล่าเรียนจาก ปอเนาะ โดยมีโต๊ะครูเป็นผู้สอน และศึกษาตามสุเหร่าหรือมัสยิด หรือเรียนคัมภีร์อัลกุรอานกับบิดามารดา วิชาที่ได้เรียนจากบุคคลดังกล่าวจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับบทบัญญัติในศาสนาอิสลาม การปฏิบัติศาสนกิจ และภาษามลายู เยาวชนในมณฑลปัตตานีจึงได้ศึกษาเรียนรู้ตามควรแก่อัตภาพ (นพดล โรจนอุดมศาสตร์, 2523 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์และคณะ, 2550 : 12) ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปทางการศึกษา และมีพระบรมราชโองบายเกี่ยวกับการขยายการจัดการศึกษาสู่หัวเมือง โดยมีพระบรมราชโองการ ประกาศจัดการศึกษาในหัวเมือง เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน รศ.117(พ.ศ. 2441) ในการประกาศจัดการศึกษาในหัวเมืองครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้อย่างกว้างๆ 2 ประการคือ เพื่อให้มีความประพฤติชอบและเพื่อให้ประกอบอาชีพ ในทางที่ชอบ (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2546 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์และคณะ, 2550 : 12) และ ช่วงเวลาดังกล่าวมีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้เยาวชนไทยได้มีที่ศึกษาเล่าเรียน แต่ประชาชนในมณฑลปัตตานีไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาเล่าเรียน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453 - 2468) มีความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดประการหนึ่งคือแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐชาติ (Nation - state) ที่เห็นว่าคนในชาติเดียวกัน ควรจะมีเอกลักษณ์ร่วมที่เหมือนกันอย่างน้อยๆ ก็ในด้านภาษา รัฐบาลจึงมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถอ่าน เขียนและพูดภาษาไทยได้ ในทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว รัฐบาลพยายามจัดให้มีการสอนภาษาไทยในโรงเรียนมลายู ซึ่งมีการสอนตามสุเหร่าต่างๆ โดยการส่งครูไปสอนซึ่งเป็นคนที่นับถือศาสนาพุทธ เพราะคนมุสลิมที่เรียนหนังสือพอที่จะสามารถเป็นครูได้นั้นยังไม่มี และรัฐพยายามสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ(นพดล โรจนอุดมศาสตร์, 2523 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์และคณะ, 2550 : 13) แต่ความพยายาม

ดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเพราะประชาชนไม่ให้ความร่วมมือและไม่เห็นด้วย รูปแบบการศึกษาที่ประชาชนเห็นด้วยและส่งเสริมสนับสนุน คือ การศึกษาตามแบบอิสลาม ไม่ว่าจะศึกษาที่บ้าน ที่สุเหร่าและที่ปอเนาะ สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี จึงได้พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติบังคับให้เด็กเข้าศึกษาภาษาไทยในโรงเรียนที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2478) เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย แผนนโยบายในการจัดการศึกษามุ่งเน้นที่คุณภาพ ไม่เน้นเชิงปริมาณ การสอบไล่ไม่ถือเป็นสำคัญ แต่เน้นให้เด็กมีความรู้มีวิชาชีพติดตัวเป็นสำคัญ สำหรับในส่วนของมณฑลปัตตานีรัฐบาลมิได้เคร่งครัดในเรื่องการเกณฑ์ให้เด็กเข้าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษามากนัก โดยเฉพาะเด็กหญิงก็ยังไม่มีการเกณฑ์แต่อย่างใด แต่ได้มีการทดลองเปิดโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงมุสลิมขึ้นในปี พ.ศ.2472 โดยระยะแรกสอนแต่ภาษามลายูเท่านั้น(วินิจ สังขรัตน์, 2544 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์และคณะ , 2550 : 15)

บทบาทของรัฐในปัจจุบัน รัฐบาลได้ใช้ความพยายามในการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ได้มีการกำหนดนโยบายเฉพาะสำหรับพื้นที่ ที่มีลักษณะพิเศษกว่าท้องถิ่นอื่น ไม่ว่าจะเป็นนโยบายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ นโยบายเกี่ยวกับการศึกษา รวมทั้งมีการทุ่มเทจัดสรรงบประมาณจำนวนมากในการจัดการศึกษาให้กับหน่วยที่จัดการศึกษาต่างๆ ทั้งนี้เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง

ความพยายามของรัฐบาล ในการแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดเป็นนโยบายของคณะรัฐมนตรีในส่วนของนโยบายรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเป็นนโยบายเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการในปีแรกที่รัฐบาลแถลงต่อรัฐสภา ซึ่งคำแถลงนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่สมัยพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี จนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการยังได้กำหนดนโยบายการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2550 – 2551 ประกอบด้วยนโยบาย 6 ประการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ นโยบายประการที่ 6 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ “พัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและประชาชนได้รับการศึกษาที่บูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทาง

การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปีของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาตามบริบทของแต่ละหน่วยงาน

สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้กำหนดไว้ในเป้าประสงค์ประการที่ 4 คือ “ผู้เรียนในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ” โดยได้กำหนดกลยุทธ์ประการที่ 6 คือ “กลยุทธ์เร่งรัดพัฒนาการศึกษาในเขตพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้”

ในส่วนของกลยุทธ์เร่งรัดพัฒนาการศึกษาในเขตพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้ผู้เรียนและประชาชนได้รับการศึกษาที่บูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีจุดเน้นดังนี้

1. เด็กและเยาวชนทุกคนได้รับการศึกษาภาคบังคับและมีโอกาสศึกษาต่อในช่วงชั้นที่ 4
 2. นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
 3. ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- กิจกรรมสำคัญที่เป็นจุดเน้นกลยุทธ์เร่งรัดพัฒนาการศึกษาในเขตพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย
1. วางมาตรการที่จะรักษาความปลอดภัยให้แก่ครู นักเรียน และสถานศึกษา
 2. ประกันโอกาสทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส
 3. พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 4. เร่งพัฒนาคุณภาพโรงเรียนประจำจังหวัด ประจำอำเภอให้เข้าสู่มาตรฐานชาติ และจัดโครงการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนก่อนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา
 5. ปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการในพื้นที่
 6. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างสายสัมพันธ์แห่งความเป็นไทยข้ามเขตพื้นที่การศึกษา
 7. ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน

กล่าวโดยสรุป การที่รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายและแนวทางการจัดการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามที่กล่าวมา ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี และสิ่งที่รัฐบาลควรตระหนักให้มากเพื่อแสดงความจริงใจในการแก้ปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ทำอย่างไรให้นโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ที่ผ่านมานโยบายและแนวทางการแก้ปัญหาถูกยึดติดกับตัวบุคคล และมักจะเปลี่ยนแปลงตามการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงของบุคคลเหล่านี้ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายทำให้

ผู้ปฏิบัติสับสนส่งผลต่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน และอีกประการหนึ่งที่รัฐบาลไม่ควรมองข้ามซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการนำนโยบายดังกล่าวสู่การปฏิบัติ คือการมีแนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมที่มีส่วนเกี่ยวข้องของผู้นำองค์กรศาสนาและองค์กรศาสนาในท้องถิ่น

4) หลักการของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการศึกษา

ศาสนาอิสลามได้กำหนดให้การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน ดังนั้นจึงปรากฏสถาบันการศึกษาในทุกชุมชนมุสลิม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อหลักคำสอนของศาสนา และเพื่อการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และเช่นเดียวกันกับชุมชนมุสลิมทั่วโลก ชุมชนมุสลิมในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม จึงมีสถาบันการศึกษาในทุกชุมชน และสถาบันการศึกษาเหล่านั้นเกิดขึ้นจากชุมชน และบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างแท้จริง

อิสลามให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษาเป็นอย่างยิ่งและอิสลามบังคับให้มุสลิมทุกคนต้องศึกษาหาความรู้ ดังวจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด(พรอันประเสริฐและสันติสุขจงมีแก่ท่าน) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเป็นสิ่งบังคับสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง” (รายงานโดย อะหมัด และ อิบน์มาญะฮ์)

อิสมาอีลลูตีฟี จะปะเกีย (2550) สรุปว่า อิสลาม คือ ศาสนาของอัลลอฮ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้และทางนำของพระองค์ โองการแรกของอัล-กุรอานที่อัลลอฮ์ประทานมายังท่านนบีมุฮัมมัด(พรอันประเสริฐและสันติสุขจงมีแก่ท่าน) ก็ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ ดัง อัล-กุรอาน กล่าวไว้ว่า : จงอ่านด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง/ ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด/ จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงกรุณา/ ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา/ ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้... (อัล-อะลัก 96/1-5) และคล้อยหลังด้วยระยะเวลาที่ไม่นานนัก อัลลอฮ์ได้ประทาน โองการที่สองความว่า : นูน ขอสาบานด้วยปากกาและสิ่งที่พวกเจ้าขีดเขียน (อัล-กอลัม 68/1)

จะเห็นได้ว่า การอ่านและการเขียนบันทึกเป็นแนวทางของการสะสมและเพิ่มพูนองค์ความรู้และปัญญา เป็นแหล่งแห่งทางนำตลอดจนเป็นปัจจัยหลักของการพัฒนามวลมนุษยชาติ โดยแท้จริง ด้วยเหตุดังกล่าว ความรู้ที่มาจากคัมภีร์(วะหฺยู)ของอัลลอฮ์ ถือเป็นสาระสำคัญแห่งคำสอนในอิสลาม และอิสลามถือเป็นศาสนาที่ต่อต้านความไม่รู้หรืออวิชา ไม่มีบทบัญญัติ คำสอน และความเชื่อใดๆในอิสลามที่ปราศจากฐานแห่งความรู้ กล่าวได้ว่า ไม่มีมุสลิมคนใดที่มีคุณสมบัติของผู้ที่ไม่รู้(ญาฮิล) เพราะมุสลิมทุกคนถึงแม้ว่ายังไม่สามารถยกระดับขึ้นเทียบฐานะผู้รู้(อาลิม)

แต่เขาก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มของปวงชน(อะวาม) และเขาไม่อนุญาตให้ลดฐานะถึงระดับผู้ไม่รู้(ญูฮิล) โดยเด็ดขาด เพราะผู้ที่ไม่รู้ คือ ผู้ที่ไร้ซึ่งศาสนา และขาดคุณสมบัติของมนุษย์ผู้เจริญ ซึ่งหน้าที่หลักของมนุษย์เรื่องปัญญา ควรต้องสามารถตอบคำถามปรัชญาชีวิตที่ชัดเจนในประเด็นต่างๆ อาทิ ใครเป็นผู้สร้าง อะไรคือหน้าที่หลักของการมีชีวิตบน โลกนี้ และวาระสุดท้ายอันแท้จริงของมนุษย์จะเป็นเช่นไร ในอิสลามถือว่าความไม่รู้ในประเด็นดังกล่าวถือเป็น ญูฮิล ที่อิสลามไม่อนุญาตให้เกิดขึ้นในกลุ่มอารยชน

อิสมาอีลลุดดี จะปะเกีย (2550) ได้กล่าวถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ว่า ไม่มีวิธีการอื่นใดที่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้นอกจากวิธีการที่นำเสนอโดยอัล-กุรอาน ทั้งนี้เนื่องจากอัล-กุรอาน ได้สอนให้มนุษย์รู้จักรากเหง้าของตนเอง รู้จักนายที่ควรแก่การเคารพภักดีอันแท้จริง พร้อมกับสอนให้มนุษย์รู้จักใช้ชีวิตอย่างคุ้มค่าและสร้างประโยชน์สูงสุดโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสัจพจน์อันดั้งเดิมของมนุษย์ มีความสมดุล ครอบคลุม ต่อเนื่อง และบูรณาการอย่างครบวงจร

การจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนอัล-กุรอาน เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน(เคาะลีฟะห์)ของอัลลอฮ์บนหน้าแผ่นดิน การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความองอาจและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

อัล-กุรอาน จึงเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติ ที่เทียบพร้อมด้วยทุกมาตราที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติให้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า โดยนับตั้งแต่เริ่มแรกของการประทานอัล-กุรอาน จนกระทั่งปัจจุบันจวบจนวันสิ้นโลก อัล-กุรอานไม่เคยมีการสังคายนา แก้ไข ตัดทอน หรือเพิ่มเติมส่วนใดส่วนหนึ่งแม้เพียงพยัญชนะเดียว

การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการศึกษาที่พยายามสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนที่ยอมศิโรราบภายใต้อำนาจอันไร้ขอบเขตของอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่งเกิดจิตวิญญาณในการเรียนรู้ รักที่จะเรียนรู้ มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีจริยธรรมอันสูงส่งที่เป็นแบบอย่างในการพัฒนาชีวิต ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นการศึกษาที่จะต้องรับใช้ชุมชน และฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดและมุ่งปฏิบัติ มิใช่เพียงเพื่อความปรีชาญาณหรือรองรับการขยายตัวของตลาดแรงงานอย่างเดียว หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาในอิสลามจะให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้มีความซาบซึ้งในวิถีชีวิต ที่มีวัตถุประสงค์สร้างบัณฑิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ก่อนที่จะเชื่อมโยงให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญและเพิ่มขีดความสามารถในการสรรหาองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยทักษะชีวิตที่สามารถใช้ชีวิต

บนโลกนี้อย่างคุ้มค่า มีความสุขและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมโดยแท้จริง ดังนั้นเกณฑ์ การชี้วัดความสำเร็จในการศึกษาตามทัศนะอิสลามนั้นขึ้นอยู่กับที่ผู้เรียนสามารถใช้หลักคำสอนทาง ศาสนามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้มากน้อยแค่ไหน สอดคล้องและถูกต้องตามเจตนารมณ์ของ ศาสนาหรือไม่ อย่างไร

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม จึงเป็นความพยายามที่จะให้มนุษย์มีความศรัทธา ในปรัชญาชีวิตที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยอาศัยสติปัญญาและสัญชาตญาณอันดั้งเดิมของมนุษย์ เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งปรัชญาการศึกษาอิสลามเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ สอนให้มนุษย์รู้จักตนเอง ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งรอบข้าง เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่า ระบบ การศึกษาปัจจุบัน มุ่งเพียงสอนให้มนุษย์มีความเชี่ยวชาญ และเข้าถึงทุกสิ่งทุกอย่างยกเว้นตัวมนุษย์ เอง

บนพื้นฐานอิสลามเป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณา การอย่างครบวงจร ดังนั้นการศึกษาในอิสลาม จึงมีปริมณฑลและอาณาเขตที่ครอบคลุมต่อเนื่องและ บูรณาการเช่นเดียวกัน อิสลามจึงเริ่มให้การศึกษาแก่มนุษย์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของการปฏิสนธิ ในครรภ์มารดา และมีความต่อเนื่องตั้งแต่วินาทีแรกของการลืมตาดูโลกของทารกน้อย จนถึงช่วงวัย เด็ก เยาวชน วัยทำงาน วัยเจริญพันธุ์ วัยสูงอายุ หรือชีวิตหลังความตาย ล้วนแล้วต้องได้รับการศึกษา ในกรอบของอิสลามที่สมดุล และไม่ขาดช่วง

ซอและห์ ตอลิบ (2548) กล่าวว่าอิสลามได้กำหนดเป้าหมายการศึกษาไว้ชัดเจน เพื่อพัฒนาคนในด้านจิตใจ อารมณ์ กิริยามารยาท สมองและทักษะต่างๆ เพื่อให้เขาได้เป็นมุสลิมที่ สมบูรณ์ มีชีวิตความเป็นอยู่ในโลกนี้และโลกหน้าอย่างสุขสันต์ จากเป้าหมายอันนี้จึงเห็นได้ว่า การศึกษาในอิสลาม ไม่สามารถที่จะออกจากกรอบของความศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้าความเชื่อใน โลกหน้าและคำสอนหรือวิถีชีวิตของความเป็นมุสลิมได้เลย

ด้วยเหตุดังกล่าว ในสังคมมุสลิมจึงมักจะใช้ศัพท์ การอบรม สั่งสอน (PENDIDIKAN, TARBIAH) แทนการศึกษา หรืออาจจะใช้ควบคู่ เป็นการศึกษาและการอบรม เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและเจตนารมณ์ของการศึกษาในอิสลามนั่นเอง

ดังนั้น การศึกษาในอิสลามจึงไม่ได้จำกัดสถานที่เรียน และครูผู้สอน ว่าจะต้อง เป็นครูที่โรงเรียนเท่านั้น ตรงกันข้ามภาระหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมเป็นภาระหน้าที่เริ่มแรก ของผู้ปกครองมากกว่าผู้อื่น เพราะการฝึกอบรมตั้งแต่อยู่ในเปลนั้น มันเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ด้วย การถ่ายทอดความรู้สึก ปลูกฝังความศรัทธาในพระเจ้า และการแสดงแบบอย่างที่ดี เมื่อออก จากครอบครัวเขาก็ต้องเรียนรู้ต่อไปจากชุมชน ผู้คนในชุมชนล้วนสามารถเป็นครูให้แก่เยาวชน เหล่านี้ได้ ด้วยการสอนเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การแสดงแบบอย่างที่ดีของความรัก เอื้ออาทร ซื่อสัตย์สุจริต หรือประสบการณ์ชีวิตและทักษะต่างๆ

อิสลามได้ปูทางสำหรับการเรียนรู้ในชุมชนด้วยคำสอนและหลักปฏิบัติต่างๆ ดังนี้ หลักปฏิบัติในวิถีชีวิตมุสลิมเมื่อครอบครัวหนึ่งได้ทารกใหม่ ครบ 7 วัน เขาจะต้องเชือดแพะเลี้ยงอาหารเพื่อนบ้านในชุมชน (หากมีความสามารถ) พร้อมมีการตั้งชื่อ เสมือนหนึ่งเป็นการประกาศสมาชิกใหม่ และมอบหมายให้ชุมชนช่วยกันดูแล เพราะเด็กคือทรัพย์สิน หรือสมบัติของชุมชนที่ต้องช่วยกันดูแล ส่งเสริมศาสตร์ต่างๆ ไม่ได้แยกเป็นวิทยาการทางโลกหรือทางธรรม ล้วนได้บูรณาการอย่างสมบูรณ์ แต่หลังจากอาณาจักรอิสลามได้ล่มสลาย และได้เข้าสู่ยุคของการเป็นอาณานิคมของยุโรป อิทธิพลตะวันตกได้เข้าครอบงำ และเริ่มแผ่ขยายวิทยาการสมัยใหม่ที่ได้แยกวิชาการศึกษาออกจากวิทยาการอื่นๆ จนเกิดความสับสนของการปฏิเสธวิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ หรือไม่ก็ปฏิเสธศาสนา นักปราชญ์หรือผู้รู้ในศาสนาก็เกิดการแปลกแยกจากวิทยาการทั้งสองอย่างชัดเจน

เมื่อรัฐพยายามปรับเปลี่ยนการศึกษาป้อนในยุคนั้นๆ จึงได้รับการปฏิเสธและต่อต้านจากประชาชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มองว่ารัฐมีเจตนาที่จะทำลายความเข้มแข็งของศาสนา และวัฒนธรรมของเขา ประชาชนไม่เพียงแต่ปฏิเสธแผนปฏิรูปการศึกษาเท่านั้น แต่ยังมองว่าการเรียนสายสามัญนั้นยังหมิ่นเหม่ต่อการเสียดศาสนา ปฏิบัติอันนี้อาจจะเนื่องมาจากการขาดความมีส่วนร่วมของการเปลี่ยนแปลงจากประชาชน และรัฐเองก็มีนโยบายที่จะกลมกลืนให้เป็นวัฒนธรรมเดียวกันตามนโยบายชาตินิยม

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงป้อนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แม้จะมีการต่อต้านในเบื้องต้น แต่ก็ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา เพราะประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิรูปและก่อให้เกิดประกายแห่งการบูรณาการการศึกษาอิสลามอีกครั้งหนึ่ง

แต่สิ่งที่ผู้นำศาสนาตระหนักและกังวลถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทุกวันนี้ ก็คือ การขาดจิตวิญญาณหรืออุดมการณ์ศาสนา และกำลังเข้าสู่วัฏจักรของการแข่งขันทางการศึกษาในระบบธุรกิจ วัตถุนิยมมากขึ้นทุกวัน

ถึงแม้ระยะเวลาแห่งความงดงามของการศึกษาอิสลามในยุครุ่งโรจน์เหล่านั้นจะผ่านพ้นไปเป็นพันปี แต่ความใฝ่ฝันและความพยายามของนักการศึกษา ผู้นำอิสลาม ที่จะหวนกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยวิทยาการและการจัดการที่ทันสมัย บูรณาการเข้ากับหลักการและวิชาการอิสลามที่สมบูรณ์ บริสุทธิ์ ก็ไม่เคยหยุดยั้ง เพื่อเป็นทางออกและทางเลือกหนึ่งของการศึกษาในยุคปัจจุบันที่กำลังประสบวิกฤติในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมอย่างรุนแรงที่สุด

สรุปได้ว่า อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญมากกับการแสวงหาความรู้ อิสลามไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักในความรู้ แต่อิสลามยังเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ เพราะความรู้เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีอยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นที่จะทำให้

มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักโลก จักรวาล และรู้จักผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง อิสลามถือว่าการแสวงหาความรู้ เป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งสำหรับมวลมนุษย และถือเป็นหน้าที่ของมวลมนุษย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ เป็นมุสลิม พวกเขาเหล่านั้นจะต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนาของตน เพราะศาสนาคือวิถีแห่งการ ดำเนินชีวิต

5) พัฒนาการการจัดการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษา

การจัดการศึกษาที่เกิดขึ้น โดยชุมชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มี เอกลักษณะที่แตกต่างจากการจัดการศึกษาอื่นๆ ที่มีในประเทศไทย โดยการจัดการศึกษาดังกล่าว นอกจากจะเพื่อสนองตอบต่อหลักคำสอนของศาสนาแล้ว ยังเป็นการจัดการศึกษาเพื่อการดำรงชีพ อีกทั้งยังครอบคลุมในทุกระดับการศึกษาอีกด้วย พัฒนาการของการจัดการศึกษาในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้จึงมีวิวัฒนาการที่ยาวนาน พร้อมๆ กับการก่อกำเนิดชุมชนมุสลิม และจาก ประวัติศาสตร์พบว่า การศึกษาของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรุ่งเรืองสูงสุดจนกระทั่ง กลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาอิสลามในภูมิภาคนี้

ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครองในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และ การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของไทย ส่งผลกระทบโดยตรงกับการจัดการศึกษาในสามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาอิสลาม หรือที่เรียกว่า อิสลามศึกษา ซึ่ง ผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังเป็นสาเหตุหนึ่งของความไม่สงบที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (จารูว์จันี่ สองเมือง, 2550)

สถาบันการศึกษาที่มีสอนวิชาการศาสนาที่มีอยู่ในพื้นที่แห่งนี้มีหลายสถาบัน เช่น โรงเรียนอนุบาลอิสลาม โรงเรียนประถมอิสลาม ดาศึกา ปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลาม สถาบันอุดมศึกษา โรงเรียนประถมและมัธยมตลอดจนมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นต้น (อิบรอเฮ็่ม ณรงค์รักษาเขต, 2548)

โรงเรียนของรัฐที่มีนักเรียนมุสลิมจำนวนมากจะมีการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษา ปกติแล้วจะมีสัดส่วนของการเรียนการสอนอิสลามศึกษาเพียง 2 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ เนื่องจากสัดส่วนที่จัดให้กับการเรียนการสอนอิสลามศึกษานั้นยังน้อย ไม่สอดคล้องกับ ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ นักเรียนประถมส่วนหนึ่งจะไปเรียนในดาศึกาใน วันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดต่างๆ ไป รายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนของโรงเรียนของรัฐที่มีการ จัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาให้ดูในตารางต่อไปนี้ เนื่องจากสัดส่วนของการจัดการเรียนการ

สอนอิสลามศึกษามีน้อยมากไม่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ อีกทั้งตารางเรียนของบางโรงเรียนไม่สอดคล้องกับเวลาปฏิบัติศาสนากิจของนักเรียนเช่น การเข้าเรียนภาคบ่ายเวลา 12: 30 น. ในขณะที่นักเรียนมุสลิมต้องละหมาดเวลาประมาณ 12: 20 น. การจัดตารางเรียนที่ขัดแย้งกับเวลาปฏิบัติศาสนากิจของนักเรียนได้แสดงถึงความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างชัดเจน จากตารางที่ไม่สอดคล้องข้างต้นบางโรงเรียนจึงให้นักเรียนละหมาดก่อนเข้าเวลาละหมาด ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวทำให้ผู้ปกครองและมุสลิมทั่วไปไม่พอใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียนของรัฐ ด้วยเหตุนี้สังคมมุสลิมส่วนใหญ่จึงนิยมส่งบุตรหลานของตนไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพราะในสถาบันแห่งนี้พวกเขาสามารถศึกษาวิชาการอิสลามควบคู่กับวิชาการสามัญ ด้วยเหตุนี้เองที่จำนวนของผู้เรียนที่เป็นมุสลิมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีจำนวนมากถึงร้อยละ 60-75 เมื่อเทียบกับจำนวนมุสลิมที่เลือกเรียนในโรงเรียนของรัฐ เพื่อให้จำนวนนักเรียนที่เป็นมุสลิมที่เลือกเรียนในโรงเรียนของรัฐมีความสมดุลกับจำนวนผู้เรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รัฐจึงได้นำร่องโรงเรียนสองหลักสูตร ซึ่งอาจจะเรียกโรงเรียนเหล่านี้อย่างไม่เป็นทางการว่า “โรงเรียนรัฐสอนศาสนาอิสลาม” (อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2548)

พัฒนาการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะถูกเรียกชื่อสั้น ๆ ว่า “โครงการอิสลามศึกษาแบบเข้ม” หรือบางทีก็เรียกว่า “โรงเรียน 2 ระบบ” เป็นอีกโครงการหนึ่งที่กระทรวงศึกษาธิการได้ให้การสนับสนุนในการพัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ 4 มกราคม พุทธศักราช 2547 ส่งผลกระทบในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็น จึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เริ่มต้นในปีพุทธศักราช 2547 รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 341.03 ล้านบาทให้กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 4 : พัฒนาคคนและสังคม มีโครงการสำคัญ ได้แก่ การซ่อมแซมปรับปรุงอาคารเรียน การจัดซื้อวัสดุเพื่อการเรียนการสอน ในปีพุทธศักราช 2548 ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างสันติสุข พ.ศ.2548-2551 กำหนดเป้าหมายสำคัญ ให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาค ซึ่งทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดได้จัดทำแผนปฏิบัติการและร่วมมือกันขับเคลื่อนกลยุทธ์ให้ดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้สถานการณ์ที่ประชาชนทุกคนแสดงความหวังใย่อยากใ้บรรเทาเบาบางและเกิดความปกติสุขโดยเร็ว ในปีพุทธศักราช 2549 มีการวิเคราะห์สถานการณ์พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายยังคงมีความซ้ำซ้อน กระบวนการจัดการศึกษาบางด้านขาดประสิทธิภาพ มีการออกกลางคัน ขาดความยืดหยุ่น ขาดความเชื่อมโยง ไม่สามารถเทียบโอนการจัดการศึกษาระหว่างกันได้

ผู้เรียนต้องเรียนซ้ำซ้อนเสียเวลา ไม่ได้เรียนวิชาสามัญและวิชาที่เป็นพื้นฐานอาชีพ โรงเรียนของรัฐไม่เป็นที่นิยมเพราะการจัดการศึกษาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของประชาชน

เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในทางปฏิบัติแม้จะมีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ประกาศใช้ร่วมกันทั่วประเทศ เพื่อให้ให้นักเรียนที่สำเร็จในแต่ละช่วงชั้นบรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานร่วมกัน แต่โรงเรียนสามารถเพิ่มเติมสาระที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตที่เป็นความจำเป็นของพื้นที่ได้ตามที่เห็นสมควร โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงร้อยละ 30 อย่างที่เข้าใจกัน ทั้งนี้ ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาแต่ละโรงเรียน สามารถพัฒนาหลักสูตรใหม่ ให้เหมาะสมเฉพาะกลุ่มเป้าหมายพิเศษ โดยเสนอไปยังกระทรวงศึกษาธิการ ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดขึ้นสำหรับนักศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะ ซึ่งแบ่งเป็น 8 หน่วยบูรณาการ แต่ละหน่วยได้นำเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของเยาวชนในภาคใต้มาเป็นตัวตั้ง และสอดคล้องเนื้อหาที่เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ตาม 8 กลุ่มสาระของหลักสูตร

ในเรื่องการปูพื้นฐานทางศาสนานั้น ปัจจุบันโรงเรียนของรัฐทั่วประเทศได้เปิดวิชาอิสลามศึกษา 1,655 โรงเรียนใน 36 จังหวัด เฉพาะ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากการสนับสนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 141 แห่งแล้ว โรงเรียนของรัฐ 798 แห่งยังเปิดสอนอิสลามศึกษา โดยสนับสนุนการจ้างวิทยากรสอนศาสนาอิสลามและมีโรงเรียนของรัฐ 142 แห่งที่ได้เปิดสอนอิสลามศึกษาสัปดาห์ละ 8-10 ชั่วโมง ตามหลักสูตรของโรงเรียนการศึกษาเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยได้รับความช่วยเหลือจากมัสยิดและผู้นำทางศาสนา นับเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมจากประชาชน และสามารถขยายกว้างขึ้น หากคณะกรรมการสถานศึกษาเห็นความจำเป็น

กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการและอัตลักษณ์ ของประชาชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามแต่การจัดการศึกษาของรัฐมีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาสัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง ซึ่งยังไม่สนองความต้องการของท้องถิ่น ที่ต้องการให้บุตรหลานเรียนรู้วิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาที่เข้มข้น เนื่องจากมีระยะเวลาที่ใช้สอนน้อยเกินไปและไม่สามารถเทียบโอนวิชาอิสลามศึกษากับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ จึงไม่นิยมส่งบุตรหลานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา จึงเป็นสาเหตุทำให้นักเรียนในสังกัดมีจำนวนลดลงทุกปี รัฐบาลจึงได้จัดสรรงบประมาณสำหรับดำเนินงานตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยเปิดสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มข้นในโรงเรียนของรัฐ ใช้เวลาเรียน 8 – 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์/ห้องเรียน ตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา และเมื่อจบหลักสูตรนักเรียนจะได้รับวุฒิสถาบันเพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียน

ต่อต้านศาสนาที่สูงขึ้นต่อไป โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 274 โรงเรียน ดังนี้

1. จังหวัดปัตตานี
 - 1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1 จำนวน 37 โรงเรียน
 - 1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 จำนวน 31 โรงเรียน
 - 1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 3 จำนวน 22 โรงเรียน
2. จังหวัดยะลา
 - 1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 1 จำนวน 25 โรงเรียน
 - 1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 2 จำนวน 37 โรงเรียน
 - 1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 3 จำนวน 11 โรงเรียน
3. จังหวัดนราธิวาส
 - 1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 1 จำนวน 35 โรงเรียน
 - 1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 2 จำนวน 25 โรงเรียน
 - 1.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 3 จำนวน 32 โรงเรียน
4. จังหวัดสงขลา
 - 4.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 3 จำนวน 18 โรงเรียน
5. จังหวัดสตูล
 - 5.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสตูล จำนวน 1 โรงเรียน

การจัดการศึกษาดังกล่าว คาดว่า นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามได้เรียนรู้วิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาอิสลามอย่างทั่วถึงทุกคน ให้นักเรียนที่จบหลักสูตรได้คุณวุฒิทางศาสนา และสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาต่อต้านศาสนาที่สูงขึ้น และเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและมีคุณภาพ

กล่าวโดยสรุป หลักศรัทธาในอิสลามเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดสถาบันการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีพัฒนาการการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่ออัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีจำนวนสถาบันการศึกษามากกว่าจังหวัดชายแดนในภูมิภาคอื่น ๆ แต่ยังคงประสบปัญหาในการจัดการศึกษาอยู่หลายด้าน สภาพการศึกษาในปัจจุบันที่น่าสังเกตได้คือในระดับประถมศึกษาชั้นต้น นักเรียนอยู่ในสถาบันการศึกษาของภาครัฐมากกว่าภาคเอกชน แต่เมื่อถึงระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปปรากฏว่า นักเรียนอยู่ในสถาบันการศึกษาในภาคเอกชนมากกว่า เพราะในสถาบันแห่งนี้มีการเรียนการสอนวิชาการศาสนาซึ่งเป็นที่ต้องการของชุมชน ในขณะเดียวกันการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นมุสลิม

จึงนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในสถาบันดังกล่าวข้างต้น ซึ่งทำให้ภาครัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ในการโน้มน้าวให้มุสลิมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนของรัฐ บางนโยบายและบางมาตรการก็ขาดมิติของความเข้าใจในวัฒนธรรมของพื้นที่ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่แห่งนี้ และบางครั้งก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความต้องการของส่วนกลางมากกว่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้หลายครั้งที่ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากสังคมมุสลิมในพื้นที่ และประสบการณ์ที่สั่งสมจากผู้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่มาช้านาน ปัญหาหลักอยู่ที่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายและความไม่ฉับไวในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ เมื่อนโยบายปรับเปลี่ยนไม่แน่นอน ผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาย่อมเกิดความลังเล ไม่กล้าริเริ่ม เพราะไม่แน่ใจว่าจะได้รับการสนับสนุนให้สานต่องานที่ต้องใช้เวลาที่ต่อเนื่องยาวนานเพียงใด ในขณะที่เดียวกันข้อเสนอดีๆ จากพื้นที่ หรือแม้แต่ระดับนโยบายเอง มักใช้เวลาานกว่าจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติได้จริง ดังนั้นระบบการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงควรจัดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ อันจะส่งผลให้การศึกษานั้นเกิดผลประ โยชน์สูงสุด เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและมุ่งสู่สันติสุขร่วมกัน

6) หลักสูตรอิสลามศึกษา

หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช

2551

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งพัฒนามาจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและความไม่ชัดเจนของหลักสูตรบางประเด็น ทั้งในส่วนของเอกสารหลักสูตร กระบวนการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ และผลผลิตที่เกิดจากการใช้หลักสูตร เช่น ปัญหาความสับสนของผู้ปฏิบัติในระดับสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาส่วนใหญ่กำหนดสาระและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้มาก ทำให้เกิดปัญหาหลักสูตรแน่น การวัดและประเมินผลไม่สะท้อนมาตรฐาน ส่งผลต่อปัญหาการจัดทำเอกสารหลักสูตรทางการศึกษาและการเทียบโอนผลการเรียน รวมถึงปัญหาคุณภาพของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจนัก แม้พบว่าหลักสูตรดังกล่าวมีจุดดีหลายประการก็ตาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 :1)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่ปรับให้มีความเหมาะสมและชัดเจนมากขึ้น ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนี้ ได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลาง และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้นที่จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ ได้เริ่มสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งได้พัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษามาเป็นระยะเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับใช้ในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 50 โดยจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา และจัดเป็นรายวิชาในหมวดสังคมศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 :1)

ต่อมาเมื่อกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา ในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรมและจริยธรรม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งเน้นคุณภาพของผู้เรียนให้มีความรู้ ประสบการณ์ การปฏิบัติ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรม ที่ว่าด้วยหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรมตามคำสอนของศาสนาอิสลาม มีเป้าหมายให้ผู้เรียนสามารถประมวลความรู้ แนวคิด และปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอน เพื่อปลูกฝังให้เป็นคนดี มีศรัทธา มีความยำเกรงต่อพระเจ้า เป็นเจ้า บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข หลักสูตรดังกล่าวแม้ได้เปิดโอกาสให้จัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาให้แก่ผู้เรียน แต่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้ปกครองเห็นว่าสถานศึกษาจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษายังไม่มีความเข้มเพียงพอ เพราะส่วนใหญ่จัดเวลาเรียนอิสลามศึกษาประมาณ 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ เท่านั้น และเมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละระดับการศึกษาแล้ว จะไม่ได้รับวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จะนำไปใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาต่อด้านศาสนาหรือประกอบอาชีพได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 :2)

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)

พ.ศ.2545 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และนโยบายรัฐบาลที่สนับสนุน ให้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนที่ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานได้เรียนรู้วิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาอิสลาม จึงจำเป็นต้องจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้สถานศึกษานำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งคำนึงถึงความพร้อมด้านทรัพยากร แหล่งการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความ ต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยมีได้บังคับให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปดำเนินการแต่ประการใด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 :2)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา จะต้องจัดบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตั้งแต่วิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตัวชี้วัดในบางสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการวัดและประเมินผลที่อาจใช้ร่วมกันในการตัดสินผลการเรียนของผู้เรียน

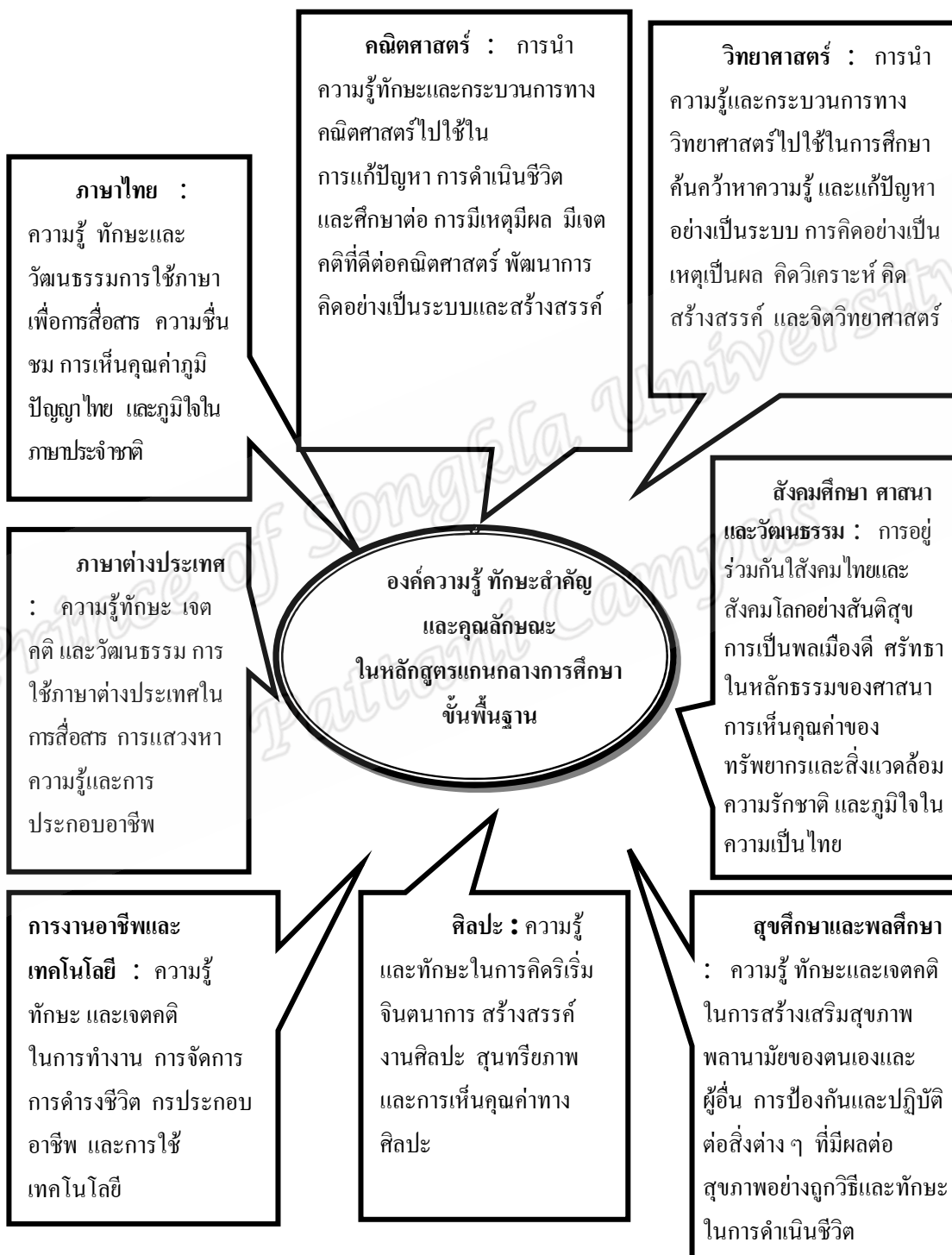
สาระการเรียนรู้

ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา ดังนี้

ตาราง 1 สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา 2551

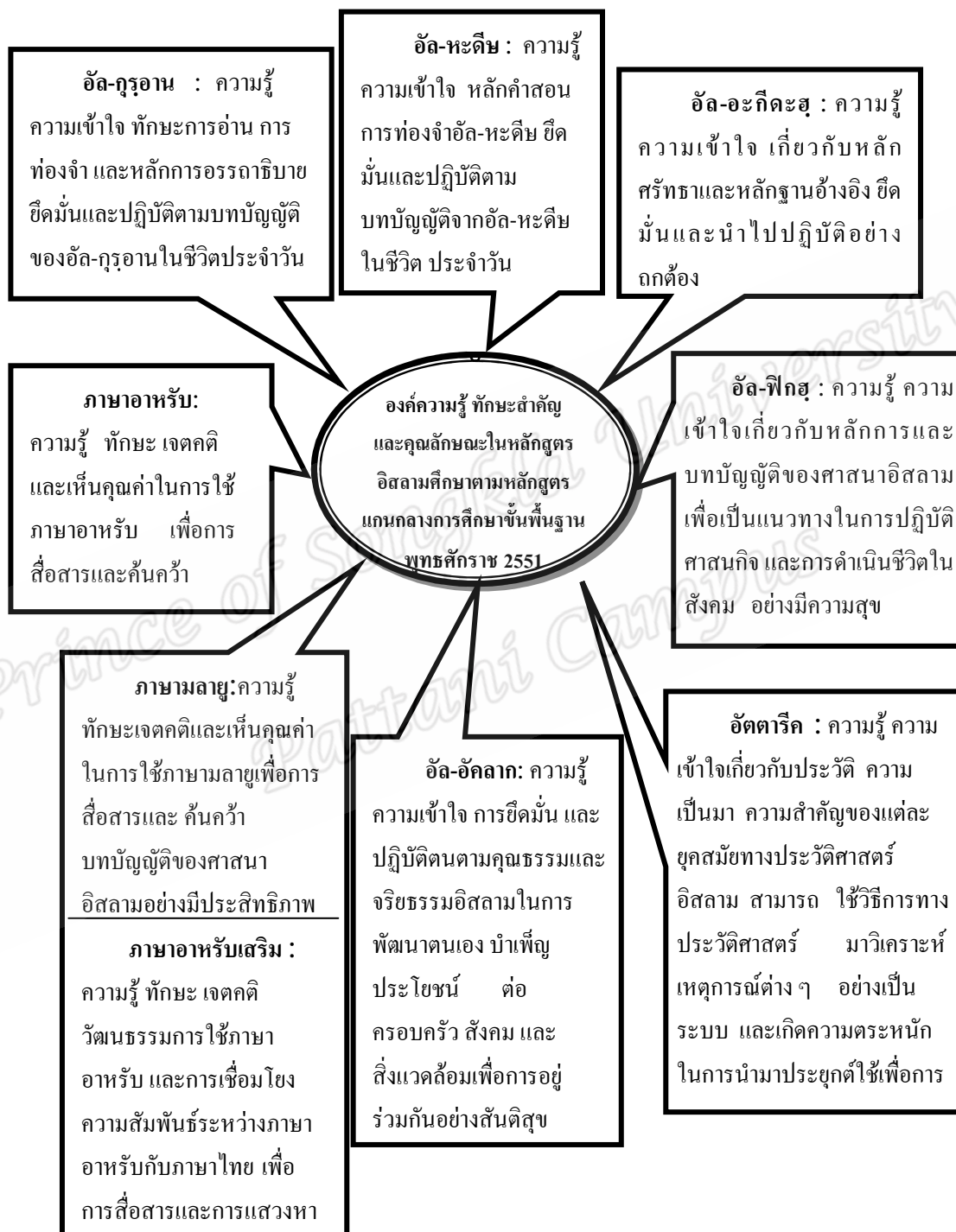
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรอิสลามศึกษา
1. ภาษาไทย	1. อัล - กุรอาน
2. คณิตศาสตร์	2. อัล - หะดีษ
3. วิทยาศาสตร์	3. อัล - อะกีดะฮ์ (หลักศรัทธา)
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	4. อัล - ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ)
5. สุขศึกษาและพลศึกษา	5. อัตตารีค (ศาสนประวัติ)
6. ศิลปะ	6. อัล - อัคลาก (จริยธรรม)
7. ภาษาอังกฤษและเทคโนโลยี	7. ภาษาอาหรับ
8. ภาษาต่างประเทศ	8. ภาษามลายู / ภาษาอาหรับเสริม

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ภาพประกอบที่ 2 สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551)

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา

ภาพประกอบที่ 3 สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551)

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรอิสลามศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

จุดหมาย

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

หลักสูตรอิสลามศึกษา

วิสัยทัศน์

หลักสูตรอิสลามศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีศรัทธามั่น มีความจงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ *สุบหานะฮูวะตะอาลา* มีบุคลิกภาพตามแบบอย่างนบีมุฮัมมัด *ศ็อลลัลลอฮู อะลัยฮิอะฮ์สันลิฮิม* ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็น พลเมืองไทยและพลโลกที่ดี เพื่อพัฒนาตนเองครบถ้วนและสั่งอม ก่อให้เกิดสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

จุดหมาย

1. มีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ *สุบหานะฮูวะตะอาลา* และปฏิบัติตนตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด *ศ็อลลัลลอฮู อะลัยฮิอะฮ์สันลิฮิม* ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรมอิสลาม
2. มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการอ่านอัล-กุรอาน และสามารถนำหลักคำสอนไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน
3. มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ มีเหตุผลในการวินิจฉัย พิจารณาปัญหาต่าง ๆ โดยยึดหลักการอิสลาม
4. มีความภาคภูมิใจในความเป็นมุสลิมที่ดี มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน เสียสละเพื่อส่วนรวม เห็นคุณค่าของตนเอง สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสันติสุข
5. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ภาพประกอบที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกับหลักสูตรอิสลามศึกษา

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551)

คุณภาพของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน + อิสลามศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย

หลักสูตรอิสลามศึกษา

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

1. ความสามารถในการอ่านอัล-กุรอาน
2. ความสามารถในการสื่อสาร
3. ความสามารถในการคิด
4. ความสามารถในการแก้ปัญหา
5. ความสามารถในการใช้ทักษะเทคโนโลยี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. รักการอ่านอัล-กุรอาน
2. รักการละหมาด
3. รักความสะอาด
4. มีมารยาทแบบอิสลาม
5. มีความรับผิดชอบ

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาอังกฤษ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. กิจกรรมแนะแนว
2. กิจกรรมนักเรียน
3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด 8 สาระ

1. อัล-กุรอาน
2. อัล-หะดีษ
3. อัล-อะกีดะฮ์ (หลักศรัทธา)
4. อัล-ฟิถฮ์ (ศาสนบัญญัติ)
5. อัคดารีค (ศาสนประวัติ)
6. อัล-อักลาค (จริยธรรม)
7. ภาษาอาหรับ
8. ภาษามลายู / ภาษาอาหรับเสริม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. กิจกรรมพัฒนาจริยธรรมอิสลาม
2. กิจกรรมชมรม/ชุมนุมทาง ศาสนาอิสลาม

ระดับการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- ประถมศึกษา
- มัธยมศึกษาตอนต้น
- มัธยมศึกษาตอนปลาย

ระดับการศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษา

- อิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮ์)
- อิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตตะวัชชีฎะฮ์ฮ์)
- อิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาอียะฮ์ฮ์)

ภาพประกอบที่ 5 คุณภาพผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน+ อิสลามศึกษา

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551)

สรุปได้ว่า หลักสูตรอิสลามศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษา ด้านศาสนาอิสลาม มาสอนควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เน้นอิสลามศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน(อับดีคาอียะห์) และระดับกลาง (มุตะวัชชีญะฮ์) โดยการเพิ่มชั่วโมงอิสลามศึกษาจาก 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็น 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ประกอบด้วย 8 สาระวิชา ได้แก่ อัลกุรอาน อัลฮาดิษ ศาสนบัญญัติ ศาสนประวัติ หลักศรัทธา จริยธรรม ภาษามลายู และภาษาอาหรับ และเน้นการปฏิบัติจริงในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุด เกิดการเรียนรู้สะสมนำไปสู่การปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต ดำรงชีวิตอยู่ในสถานศึกษา ชุมชนและสังคมโลกอย่างมีความสุข

7) แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับหลักสูตร

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติให้มีความรู้ ทักษะ และคุณธรรม จริยธรรม สามารถเรียนรู้และเผชิญสถานการณ์ในอนาคตได้อย่างเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นที่ต้องคำนึงกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ว่า ผู้เรียนควร ได้รับการจัดการศึกษา และมวลประสบการณ์อะไรบ้าง จัดอย่างไร

หลักสูตรเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายทางการศึกษาบรรลุผลสำเร็จตามที่ได้วางไว้ เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ อีกทั้งเป็นตัวกำหนดแนวทางในการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ เจตคติและค่านิยมในอันที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญในทุกๆด้าน

ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้พยายามให้ความหมายของหลักสูตรแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละคน จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของหลักสูตร มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันมากมายแง่มุม ดังนี้

สุจริต เพ็ชรชอบ(2521 : 2) ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง การจรรายวิชาทั้งหมด กิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งนักเรียนได้รับภายใต้การดูแลแนะนำของนักเรียน ไม่ว่าจะกิจกรรม หรือประสบการณ์นั้นจะเกิดใน โรงเรียนหรือนอกโรงเรียน

สัจด์ อุทรานันท์ (2532 : 16) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า มีลักษณะดังต่อไปนี้ หลักสูตร คือ สิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ในลักษณะรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่จัดลำดับความยากง่ายหรือมีขั้นตอนอย่างดีแล้ว

หลักสูตรประกอบขึ้นด้วยประสบการณ์ในการเรียนที่วางแผนไว้ล่วงหน้า โดยมีเป้าหมายให้เด็กเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำหรับให้ประสบการณ์การศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน หลักสูตรประกอบด้วยมวลประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับรู้ และตอบสนองต่อการแนะนำของโรงเรียน

ธำรง บัวศรี (2542 : 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมายการ จัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

Bobbitt (1918 อ้างถึงใน สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 7) ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ รายการของสิ่งต่างๆที่เด็กและเยาวชนต้องทำและมีประสบการณ์ ด้วยวิธีการพัฒนาความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ ดังกล่าวให้ดี เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้

Saylor และ Alexander(1974 อ้างถึงใน ชวลิต ชุกก่าแพง, 2551: 12) ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง สิ่ง que แสดงถึงความตั้งใจด้านโอกาส เพื่อการจัดบรรยากาศให้คนได้รับการศึกษาร่วมกันและสิ่งอื่นๆ โดยมีระยะเวลาและเนื้อหาที่จัดไว้ให้อย่างแน่นอน

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551: 47) ได้กล่าวไว้สรุปว่า หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่างๆที่สนองวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์

หลักสูตรที่ดีนั้น ควรต้องเป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด หลักสูตรต้องมีลักษณะเป็นพลวัตร (Dynamic) เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่เสมอ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจะต้องจัดกระทำอยู่เสมอ และเป็นกระบวนการต่อเนื่อง หลักสูตรจึงต้องสนองและปรับเปลี่ยนตามสภาพเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ สภาพการเมือง การปกครอง สภาพทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม และคุณธรรม

จากความหมายของหลักสูตรตามที่สนะของนักวิชาการทางการศึกษา สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนหรือแนวทางการจัดการศึกษาที่ชี้แนะให้ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้จัดประสบการณ์ทั้งหมดตามที่กำหนด เพื่อให้เยาวชนหรือพลเมืองของประเทศได้พัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติ

องค์ประกอบของหลักสูตร

หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นระดับใด หรือมีความหมายตามมุมมองใดก็ตาม สิ่งสำคัญที่เป็นพื้นฐานของหลักสูตรจะต้องประกอบไปด้วย 3 ประการ คือ (1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (2) ขอบข่ายเนื้อหาของหลักสูตร (3) ความสัมพันธ์กับเวลาในหลักสูตร (Nolet และ McLaughlin, 2000 อ้างถึงใน ชวลิต ชุกก่าแพง, 2551 : 16) โดยนำเสนอรายละเอียด ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หลักสูตรไม่ใช่เพียงเหตุการณ์หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียนหรือโรงเรียนเท่านั้น แต่หลักสูตรเปรียบเสมือนแผน หรือกิจกรรมที่ปรารถนาที่จะให้เกิดกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอาจจะกำหนดขึ้นโดยนโยบายของรัฐหรือครูผู้สอนก็ได้ ประการสำคัญหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน และสอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมด้วย

ครูผู้สอนอาจจะให้ความสนใจในแง่ของหลักสูตรภายใต้บริบทของชั้นเรียนหรือนักเรียนว่าจะสอนอะไร อย่างไร ในช่วงวัน สัปดาห์หรือปี ซึ่งเป็นเป้าประสงค์ในระยะสั้น (short-term goal) สำหรับหลักสูตรที่เกี่ยวกับเด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้แล้ว เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากในการกำหนดจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมกับสภาพของเด็กภายใต้เนื้อหาและมาตรฐานที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม เป้าประสงค์ระยะสั้นในการจัดการเรียนการสอนของครู อาจจะส่งผลที่สำคัญต่อความสำเร็จในระยะยาวของเด็ก จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแผนที่ ที่จัดเตรียมข้อมูลต่างๆ ที่เป็นเป้าประสงค์ระยะสั้นที่สำคัญเท่ากับเป้าประสงค์ในระยะยาว

ดังนั้น จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจึงเป็นพื้นฐานของหลักสูตรประการแรก ในการที่จะเป็นแผนเตรียมความพร้อมต่ออนาคตของเด็ก จุดมุ่งหมายของหลักสูตรประกอบด้วย จุดมุ่งหมายในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งอาจจะกำหนดตามแนวนโยบายของรัฐ หรือครูผู้สอนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องกับสภาพของเด็ก และบริบทของสังคมเป็นพื้นฐานในการกำหนดจุดมุ่งหมาย

2. ขอบข่ายเนื้อหาของหลักสูตร เป็นพื้นฐานอีกประการหนึ่งของหลักสูตร ซึ่งขอบเขตเนื้อหา อาจกำหนดจากธรรมชาติของเนื้อหาวิชา และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทักษะ ความรู้ต่างๆ ถ้าให้คำนิยามในภาพกว้าง หรือจุดมุ่งหมายที่ไม่ชัดเจน ก็จะส่งผลกระทบต่อขอบข่ายเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนเช่นกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าความชัดเจนของขอบข่ายเนื้อหาได้มาจากนิยาม และจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนมาก่อน ในทางตรงกันข้าม ถ้ากำหนดจุดมุ่งหมายที่แคบจนเกินไป ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อความจำกัดของเนื้อหามากขึ้น ขอบข่ายของเนื้อหาจะถูกกำหนดในความสัมพันธ์แนวราบตามหัวข้อ และระดับกิจกรรมในแต่ละชั้น เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ขอบข่ายเนื้อหาของหลักสูตรจะมีการจัดเรียงตั้งแต่การบวกเลขหนึ่งหลัก การบวกเลขสองหลัก การลบเลข

สองหลัก การลบเลขสามหลัก เป็นต้น ต่อเนื่องในระดับชั้น ซึ่งในแต่ละหัวข้อจะใช้ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน บางเนื้อหาอาจจะใช้ระยะเวลาที่มาก บางเนื้อหาอาจจะเป็นเพียงการแนะนำเท่านั้น

ข้อมูลที่นำมาสร้างหรือกำหนดหลักสูตรย่อมมาจากรูปแบบที่มีความหลากหลาย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วข้อมูลในการสร้างหลักสูตรนำมาจากข้อเท็จจริง(Facts) มโนทัศน์(Concept) หลักการ(Principle) และระเบียบวิธี(Procedures) สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาสำหรับครูก็คือ การทำความเข้าใจโครงสร้างของข้อมูลต่างๆ ในหลักสูตรนั้น โดยครูจะต้องออกแบบในการจัดการเรียนการสอนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในเนื้อหานั้น นักเรียนที่ประสบผลสำเร็จจากการเรียนย่อมมาจากความสามารถของครูในการจัดมวลประสบการณ์ต่างๆ ที่เชื่อมโยง และสัมพันธ์กับเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น นอกจากนี้แล้วครูจะต้องมีความเข้าใจถึงชนิดของข้อมูลในหลักสูตร ลักษณะความคิดของนักเรียนที่สามารถทำได้ข้อมูลที่ซับซ้อน การใช้ประโยชน์ในการคิดระดับสูง ทักษะการแก้ปัญหาความต้องการรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไป

ดังนั้น ขอบข่ายเนื้อหาของหลักสูตรย่อมมาจากจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเหมาะสม ภายใต้ธรรมชาติของวิชาและกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ครูผู้สอนต้องสามารถออกแบบการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมตามจุดมุ่งหมาย และขอบข่ายเนื้อหาได้อย่างดี อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนของนักเรียนเป็นสำคัญ

3. ความสัมพันธ์กับเวลาในหลักสูตร เวลาเป็นพื้นฐานของหลักสูตรอีกประการหนึ่ง โดยเวลาที่มาเกี่ยวข้องกับหลักสูตรประกอบไปด้วย 2 มิติด้วยกัน มิติแรก คือ การจัดสรรเวลา หรือแบ่งเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีลักษณะที่หลากหลายในหลักสูตร มิติที่สอง เป็นการเรียงลำดับเวลาของหลักสูตรในการให้ข้อมูลข่าวสารและการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การจัดสรรเวลา (Allocated time) เป็นเวลาสำหรับโรงเรียน ครูที่จัดเตรียมสำหรับการเรียนการสอน การจัดสรรเวลาควรมีลักษณะพิเศษเพื่อให้ การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ถึงแม้การจัดสรรเวลาอาจไม่จำเป็นโดยตรงแต่ก็เป็นตัวบ่งชี้ถึงโอกาสในการเรียนของนักเรียน การจัดสรรเวลาในหลักสูตรยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เป้าหมายของหลักสูตรบรรลุผลตามที่คาดหวัง ถ้าเราได้จัดสรรตามความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคน

การจัดสรรเวลาในหลักสูตรมีลักษณะที่แตกต่างกันตามลักษณะของนักเรียนแต่ละระดับ เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาควรใช้เวลาในการอ่านและ

การเขียนมาก ทั้งนี้เพราะทักษะดังกล่าวจะเป็นส่วนสำคัญเมื่อเรียนในระดับสูงขึ้นไป พอในระดับชั้นถัดไปอาจต้องใช้เวลากับเนื้อหาวิชาอื่นมากขึ้น เป็นต้น

3.2 ความต่อเนื่องของหลักสูตร (Curriculum sequence) หมายถึง การเรียงลำดับก่อนหลังของข้อมูลหรือกิจกรรมของหลักสูตรระหว่างปี ความรู้เกี่ยวกับลำดับก่อนหลังของหลักสูตร จะช่วยลดปัญหาการให้ความสำคัญกับเนื้อหาใดเนื้อหาหนึ่งมากเกินไป และการทะเลาะ ในบางเนื้อหาของหลักสูตรได้ ซึ่งอาจจะต้องสร้างลำดับก่อนหลังในหลักสูตร โดยใช้ยุทธวิธีในการเรียงลำดับก่อนหลังของหลักสูตร เช่น การเรียงลำดับโดยดูความต่อเนื่องของสาระสำคัญ (Thematic sequencing) จากภาพรวมไปสู่ย่อย (Whole-to-part sequencing) เป็นต้น

Taba(1962 อ้างถึงใน ชวลิต ชูกำแหง, 2551: 20) ได้เสนอว่า ทุกหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการออกแบบในลักษณะใดๆก็ตาม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกันอยู่ 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ , เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผล

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 236-241) ได้ขยายความเกี่ยวกับองค์ประกอบหลักไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ เป็นส่วนประกอบที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายจะเป็นเครื่องชี้ถึงเป้าหมายและเจตนารมณ์ของหลักสูตรว่า ต้องการให้ผู้เรียนมีลักษณะเป็นเช่นใด ซึ่งจุดมุ่งหมายทั่วไปจะกล่าวไว้อย่างกว้างๆ และค่อนข้างเป็นปรัชญา เน้นที่ค่านิยมมากกว่าการเน้นทางด้านจิตวิทยา หรือด้านการเรียนการสอน ส่วนจุดมุ่งหมายเฉพาะจะเน้นที่การประยุกต์ใช้มากกว่า เป็นจุดมุ่งหมายที่กล่าวไว้ในส่วนที่เป็นจุดมุ่งหมายของกลุ่มวิชาหรือรายวิชาต่างๆที่มีอยู่ในหลักสูตรนั่นเอง

หากพิจารณาองค์ประกอบหลักของหลักสูตร โดยทั่วไปนั้นสามารถแยกออกเป็นองค์ประกอบที่สำคัญๆ ได้ดังต่อไปนี้(ธีราภรณ์ บัวศรี, 2542: 8-9)

1. เป้าประสงค์และนโยบายทางการศึกษา (Educational goals and policies) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum aims) เป็นผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร (Types and structures) ซึ่งเป็นลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชา กลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject objectives) เป็นผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว

5. เนื้อหา (Content) เป็นสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional objectives) เป็นการระบุถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากเรียนรู้เนื้อหาที่กำหนด

7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional strategies) เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้

8. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน

9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum materials and instructional media) ได้แก่ เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวิดีโอ คาสเซต ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา และอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาระดับใดหรือประเภทใดจะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทางทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางการจัดความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียนซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีมาตรฐานเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นเครื่องชี้นำทางถึงความเจริญของประเทศ ประเทศใดที่มีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่คุณภาพของคนในประเทศนั้น จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตรเป็นข้อๆดังนี้ (ชวลิต ชูกำแหง, 2551 : 29)

1. หลักสูตรเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของประชาชนในประเทศ ซึ่งคนที่จบการศึกษาในแต่ละระดับในประเทศ หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของคนที่ยจบการศึกษาในระดับนั้นๆ

2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา ถ้าประเทศหรือการศึกษาระดับใดมีหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ จะสะท้อนถึงการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามมา

3. หลักสูตรเป็นแนวทางในการให้การศึกษา ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลติดตามผลของการศึกษาได้ทั้งผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกคน

4. หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนของครู เนื่องจากตัวหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนในระดับมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้สะท้อนและบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรที่วางไว้

5. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางการจัดประสบการณ์ของครูผู้สอน ซึ่งการศึกษาในแต่ละระดับจะมีองค์ความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป

6. หลักสูตรเป็นเครื่องทำนายอนาคตการศึกษาของชาติ อนาคตการศึกษาของชาติย่อมมาจากหลักสูตรที่มีวิสัยทัศน์ ที่มีการวางกรอบเนื้อหาที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ระดับของหลักสูตร

หลักสูตรมีหลายระดับ ซึ่งสามารถแบ่งระดับของหลักสูตรได้ ดังนี้
(ชวลิต ชูกำแพง, 2551 : 30)

1. หลักสูตรระดับชาติ เป็นหลักสูตรแกนกลางที่เขียนไว้กว้างๆ และบรรจุสาระที่จำเป็นที่ทุกคนต้องเรียนรู้เหมือนกัน ตัวอย่าง ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เด็กไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องเรียนสาระความรู้พื้นฐานเหมือนกัน

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น สาระการเรียนรู้จะสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่น มุ่งการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จริง ตัวอย่างหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรอบรมต่างๆ ของชุมชนที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐเพื่อส่งเสริมความสามารถของคนในชุมชน และสอดคล้องกับลักษณะของท้องถิ่นนั้น เช่น หลักสูตรการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชุมชน เป็นต้น

3. หลักสูตรระดับสถานศึกษา เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นเพื่อนำไปใช้จริง โดยนำหลักสูตรระดับชาติมาปรับให้เป็นหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งต้องนำมาทุกมาตรฐาน และสามารถเพิ่มสาระที่สถานศึกษามีความเห็นว่าสอดคล้องและจำเป็น

4. หลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นหลักสูตรที่สำคัญอันนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน จึงเป็นหลักสูตรที่สำคัญที่สุดที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียน โดยตรง ลักษณะของหลักสูตรดังกล่าวจะปรากฏในรูปของการเขียนโครงการสอน แผนการสอน การปฏิบัติการสอนจริง รวมทั้งมวลประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้เรียนได้รับในห้องเรียน

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาระดับใดหรือประเภทใดจะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนด แนวทางหรือมวลประสบการณ์ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการ การจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีมาตรฐานเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นเครื่องชี้นำทางถึงความเจริญ ของประเทศ ประเทศใดที่มีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่คุณภาพ ของคนในประเทศนั้น

8) การบริหารหลักสูตร

การที่จะจัดการศึกษาให้ตอบสนองสังคม และความมุ่งหมายของชาติจำเป็นต้อง มีหลักสูตร เพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์ หรือเป้าประสงค์ของการศึกษา แห่งชาติลงสู่การปฏิบัติ ถ้าปราศจากหลักสูตรแล้วการศึกษาจะดำเนินไปไม่ได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า “หลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษา” การสร้างหลักสูตรต้องมีขั้นตอน มีกระบวนการที่ต้องอาศัย บุคลากรจำนวนมากในการปฏิบัติงาน ต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ เมื่อสร้างหลักสูตรหรือพัฒนา หลักสูตรขึ้นมาแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งการนำหลักสูตรไปใช้เป็น กระบวนการสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาขึ้นมานั้นประสบความสำเร็จ การจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้น ต้องอาศัยการบริหารหลักสูตรเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งจะนำเสนอสาระที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร มี ดังนี้

ความหมายของการบริหารหลักสูตร

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรไว้ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543 : 174) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การวางแผน การควบคุมกำกับดูแล การจัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน โครงการวิชาการที่สถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตรและการสอน โดยสอดคล้องกับ การพัฒนาผู้เรียนตามลักษณะธรรมชาติการเรียนรู้ และตอบสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร หลักการบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. เอกสารหลักสูตรมีความชัดเจน สมบูรณ์ทันสมัย ซึ่งแนวทางในการ วางแผน จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ผู้สอนมีคุณภาพ คือ มีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนได้ตามเป้าหมายของหลักสูตร
3. ผู้เรียนมีความพร้อมเกี่ยวกับความรู้ ทักษะพื้นฐาน พร้อมทั้งจะเรียนหลักสูตรนี้ได้
4. มีบริการสนับสนุน ส่งเสริมการใช้หลักสูตรที่ดี และเพียงพอ ที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตร
5. ระบบการบริหารหลักสูตรที่ดีและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ แนะนำการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนกับผู้เรียน
6. ระบบอาจารย์ที่ปรึกษามีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ แนะนำการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนกับผู้เรียน
7. มีบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้ออำนวยต่อการแสวงหาความรู้ และบรรยากาศทางสังคมเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมกับผู้เรียน
8. ระบบควบคุมข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร การติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

สันต์ ธรรมบำรุง (2525 : 197 - 198) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารหลักสูตร เป็นการบริหารงานด้านวิชาการ ซึ่งเปรียบเสมือนการบริหารด้านกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด การบริหารหลักสูตรนั้นเป็นระบบของหลักสูตร จะต้องบริหารอย่างเป็นระบบระเบียบและรวมถึงกระบวนการเรียนการสอนด้วย ระบบการบริหารหลักสูตรจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ การวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินหลักสูตร

จากทัศนะของนักการศึกษาที่เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร สามารถสรุปได้ว่าการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยการนำกระบวนการบริหารมาใช้ในขั้นตอนการวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร สามารถกำหนดเป็นขอบเขตการบริหารหลักสูตร 4 ด้าน คือ การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การแปลงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ และการนิเทศและการติดตามผล

ขอบเขตการบริหารหลักสูตร

การบริหารหลักสูตรมีขอบเขตที่ค่อนข้างกว้าง เพราะว่าการบริหารหลักสูตรเป็นการดำเนินการตั้งแต่การบริหารหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนการประเมิน

หลักสูตรซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ขอบเขตการบริหารหลักสูตรได้มีนักการศึกษาได้กล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2521 : 140 - 141) เสนอว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องทำการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรให้ชัดเจน เพื่อที่จะจัดวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวางแผนงานเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
3. การจัดครูเข้าสอน
4. การจัดตารางสอน
5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง และคณะกรรมการผู้บริหารของโรงเรียน ชุมชน เกี่ยวกับจุดหมาย หลักการ โครงสร้าง และการจัดประสบการณ์การเรียน
7. การจัดสภาพแวดล้อมและการเลือกสรร โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร
8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร

นอกจากนี้แล้วยังได้แบ่งขอบเขตการบริหารหลักสูตรไว้ 3 ด้านใหญ่ ๆ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

1. การวางแผนหลักสูตร ซึ่งแบ่งได้ 4 ด้าน คือ
 - 1.1 ขั้นตอนการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้
 - 1.2 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
 - 1.3 การวางแผนการนำหลักสูตรใหม่เข้าแทนที่หลักสูตรเก่า
 - 1.4 การจัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร
2. การสนับสนุนการใช้หลักสูตร ซึ่งแบ่งได้ 5 ด้าน
 - 2.1 การเตรียมความพร้อมผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร
 - 2.2 การแบ่งหลักสูตรสู่การเรียนการสอน
 - 2.3 การทำแผนการสอน
 - 2.4 การส่งเสริมสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้
 - 2.5 การจัดประสบการณ์เพื่อตอบสนองหลักสูตร
3. การตรวจสอบคุณภาพการใช้หลักสูตร
 - 3.1 การนิเทศกำกับดูแลการใช้หลักสูตร
 - 3.2 การประเมินตนเองที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

3.3 การวางแผนการประเมินการใช้หลักสูตรระดับโรงเรียน

สังข์ อุทรานันท์ (2532: 263) นำเสนอถึงขอบข่ายของการบริหารหลักสูตรไว้

3 ประการ คือ

1.งานบริหารและการบริหารหลักสูตร ซึ่งจะเกี่ยวกับงานเตรียมบุคลากร การจัดครูเข้าทำการสอนตามหลักสูตร การบริหารและการบริการวัสดุอุปกรณ์หลักสูตร การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียน

2.งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ประกอบด้วย การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น การจัดทำแผนการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3.งานสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย การติดตามผลการใช้หลักสูตรกรณีเทศการศึกษ และการตั้งศูนย์บริการเพื่อสนับสนุนการใช้หลักสูตร

สุภาพค์ ศรีอินทร์ (2538 อ้างถึงใน ชวลิต ชูกำแหง, 2551 : 67) ได้สรุปขอบเขตการบริหารหลักสูตรไว้ ดังนี้

1.ด้านเตรียมการบริหารหลักสูตร

- 1.1 การเตรียมบุคลากร
- 1.2 การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร
- 1.3 การจัดตารางสอนและห้องเรียน

2.ด้านดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร

- 2.1 การดำเนินเกณฑ์การใช้หลักสูตร
- 2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 2.3 การฝึกงาน
- 2.4 การประเมินผลการเรียนการสอน

3.ด้านสนับสนุนหลักสูตร

- 3.1 การจัดสรรงบประมาณและวัสดุฝึก
- 3.2 การบริการสื่อการเรียนการสอน
- 3.3 การจัดเอกสารหลักสูตร
- 3.4 การนิเทศการศึกษา

สรุป การบริหารหลักสูตร หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยการนำกระบวนการบริหารมาใช้ในขั้นตอนการวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของ

หลักสูตร โดยมี ขอบเขตการบริหารหลักสูตร 4 ด้าน คือ การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การแปลงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้อ และการนิเทศและการติดตามผล

9) การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

เมื่อสร้างหลักสูตรหรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก กล่าวคือ กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้นี้ จะเป็นกระบวนการที่ผู้สร้างหรือพัฒนาหลักสูตรทุกคนจะต้องคำนึงถึง เพราะเป็นการนำหลักสูตรที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปปฏิบัติ หรือไปสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน และการใช้หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุดได้ จะต้องอธิบายกิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ เป็นเครื่องส่งเสริม เช่น การจัดทำเอกสารและคู่มือการใช้หลักสูตร การนิเทศและการติดตามผลการใช้หลักสูตร เป็นต้น จึงนับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญ และต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรและหน่วยงานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้การใช้หลักสูตรนั้นประสบผลสำเร็จหรือไม่

ธีรภร บัวศรี (2542 : 306) เสนอว่า บุคลากรที่สำคัญที่จะต้องเตรียม ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ นักแนะแนว ผู้บริหารการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอนซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการใช้หลักสูตร เนื่องจากจุดหมายปลายทางของหลักสูตรก็คือ การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ในตัวผู้เรียน และบุคคลที่จะทำให้หลักสูตรบรรลุผลดังจุดหมายที่วางไว้คือ “ครูผู้สอน” เพราะจะเป็นผู้ที่วางแผน และดำเนินการในเรื่องการนำหลักสูตร แผนการสอน และคู่มือในรูปแบบต่าง ๆ มาจัดเป็นกิจกรรม เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในตัวผู้เรียน จึงกล่าวได้ว่า “ครูผู้สอน” คือ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการนำหลักสูตรไปใช้ โดยจะต้องมีการเตรียมครูผู้สอนให้มีคุณภาพเพียงพอที่จะใช้หลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนการสอน

ความสำคัญของครูผู้สอนที่มีต่อการใช้หลักสูตร ครูผู้สอนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของครูผู้สอนที่มีต่อการใช้หลักสูตรไว้ ดังนี้

แรมสมร อยู่สภาพร (2536 : 272) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครูผู้สอนที่มีต่อการใช้หลักสูตร ซึ่งสรุปได้ว่า ขั้นตอนการใช้หลักสูตรนี้องค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การใช้หลักสูตรได้ผลดี คือ องค์ประกอบด้านการดำเนินการสอน ซึ่งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ครูผู้สอน ดังนั้น จึงถือว่าในขั้นการใช้หลักสูตรนี้ขึ้นอยู่กับตัวครูผู้สอนเป็นสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่จะต้องนำหลักสูตรไปปฏิบัติ โดยครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ในทุก ๆ ด้าน

นอกเหนือจากเป็นผู้ที่มีความเสียสละ อดทน เข้มแข็ง และมีความคิดสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การเขียนจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียน

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2527 อ้างถึงใน ชาวลิต ชูกำแพง, 2551 : 69) ได้แสดง ทรรศนะว่า การนำตัวหลักสูตรไปใช้ ครูผู้สอนจะเป็นผู้มึบบทบาทมากที่สุด เพราะครูผู้สอนจะเป็นผู้ที่ วางแผน และดำเนินการในเรื่องการนำหลักสูตร แผนการสอน และคู่มือในรูปแบบต่าง ๆ มาจัดเป็น กิจกรรม เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในตัวผู้เรียน การนำหลักสูตรไปใช้จะมี ประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านการสอนของครูเป็นสำคัญ เพราะว่าการ สอนของครูมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่ สำคัญที่สุดของหลักสูตร (วิชัย ดิสสระ 2533 : 138 - 139) ซึ่ง วิชัย ประดิษฐ์ดเมวซ์ (2542: 102 – 104) ได้แสดงทรรศนะว่า การนำหลักสูตรไปใช้ จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบหลายอย่าง แต่องค์ประกอบที่สำคัญ คือ ครูผู้สอนและคุณภาพของผู้สอน เพราะว่าการ สอนเป็นตัวจักรสำคัญที่สุดของการนำหลักสูตรไปใช้ ต้องสอนให้สอดคล้องกับจุดหมาย และ จุดประสงค์ของหลักสูตร โดยใช้เทคนิค วิธีสอน กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและ เหมาะสม มีการวัดผลและประเมินผลอยู่เป็นระยะ ๆ นอกจากนี้แล้วครูผู้สอนต้องจัดสภาพและ บรรยากาศในห้องเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

Alkin (1992 อ้างถึงใน ชาวลิต ชูกำแพง, 2551 :70) ได้แสดงทรรศนะว่า บทบาท ของครูในการนำหลักสูตรไปใช้ คือ การนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนโดยมีผู้สอนถ่ายทอด เนื้อหา และประสบการณ์จากหลักสูตรไปยังผู้เรียน ซึ่งถือว่าการใช้หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จ หรือไม่ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน นอกจากนี้แล้ว Howell และคณะ (Howell, 1993 อ้างถึงใน ชาวลิต ชู กำแพง, 2551 :70) ได้แสดงทรรศนะว่า การเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้สำเร็จต้องอาศัยปัจจัย 3 อย่าง คือ การเรียนการสอนโดยมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด ผู้เรียน หลักสูตร ซึ่งความสำเร็จทั้ง 3 อย่างนี้ ผู้สอนจะเป็นกลไกขับเคลื่อน เมื่อประเมินผลการเรียนรู้แล้วถ้าหากว่าการเรียนรู้ นั้น ไม่เกิดขึ้นกับผู้เรียน หรือเกิดข้อผิดพลาด จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยทั้ง 3 ด้าน

จากทรรศนะของนักการศึกษาที่แสดงไว้ในเรื่องความสำคัญของครูผู้สอนที่เกี่ยวข้อง กับการใช้หลักสูตร สามารถสรุปได้ว่า ครูผู้สอนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการใช้หลักสูตร ในแง่ของการนำหลักสูตรแปลงไปสู่การเรียนการสอน

บทบาทของครูผู้สอนกับการนำหลักสูตรไปใช้

บทบาทในการใช้หลักสูตรที่สำคัญที่ครูผู้สอนจะต้องตระหนักคือ (แรมสมร อยู่สถาพร, 2536: 256)

1. ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรที่ตนจะใช้เป็นอย่างดี โดยศึกษาหลักการ โครงสร้าง และแนวการสอนที่หลักสูตรระบุไว้ให้เข้าใจ รวมทั้งการศึกษาวัตถุประสงค์การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาที่ตนรับผิดชอบอย่างละเอียด
2. มีความสามารถในการสอน รู้จักเลือกใช้เทคนิคและวิธีการสอนได้อย่างเหมาะสม
3. ศึกษาวิธีการวัดและประเมิน ตลอดจนศึกษานักเรียนที่ตนรับผิดชอบในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถใช้หลักสูตรได้เหมาะสมกับตัวผู้เรียน
4. มีความคิดสร้างสรรค์ในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน
5. เอาใจใส่ติดตามผู้เรียนแต่ละคนอย่างใกล้ชิด ให้ความรักความเมตตา และชี้แนะทางการเรียนให้แก่ผู้เรียน
6. พัฒนาตนเองโดยการศึกษาหาความรู้ให้มีความรู้ความสามารถในทุก ๆ ด้าน
7. อุทิศเวลาให้กับการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสอนให้เต็มที่

นอกจากนี้ สัจด์ อุทรานันท์ (2532 : 276 – 277) ได้กล่าวว่า บทบาทของครูผู้สอนในฐานะที่เป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง มีส่วนที่จะช่วยสนับสนุนให้การใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนมีประสิทธิภาพได้ ดังนี้

1. ทำการศึกษาหลักสูตรเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ตนเองใช้อยู่อย่างชัดเจน
2. ทำการปรับปรุงหลักสูตรที่ใช้อยู่ให้มีความเหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
3. ทำการสอนให้ถูกต้องกับเจตนารมณ์หลักสูตรที่ใช้อยู่
4. พยายามคิดค้นหาวิธีที่เหมาะสม หรือวิธีการที่มีประสิทธิภาพสำหรับการใช้หลักสูตรที่ตนเองเป็นผู้ใช้

จากทัศนะของนักการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า ครูผู้สอนมีบทบาทมากในการนำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สิ่งที่ต้องเตรียมให้กับครูผู้สอน

การนำหลักสูตรไปใช้หรือไปสู่ห้องเรียนนั้น ครูผู้สอนจะต้องมีการเตรียมความพร้อมหลายอย่าง ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2521: 141 - 142) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ต้องเตรียมให้กับครูผู้สอนในเรื่องการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งสรุปได้ว่าการใช้หลักสูตรนั้นครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในตัวหลักสูตร ตลอดจนแนวการนำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียน

แรมสมร อยู่สถาพร (2536 : 269) ได้กล่าวว่า ครูซึ่งเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติโดยตรงจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร ตลอดจนวิธีการสอนและการประเมินผล เพื่อให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธีรารัง บัวศรี (2542 : 306 - 308) ได้กล่าวว่า ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ผู้ที่รับผิดชอบจะต้องเตรียมครูให้พร้อม ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ทักษะในการใช้หลักสูตร และเจตคติอันพึงมีต่อหลักสูตรในด้านความรู้ความเข้าใจ มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่ต้นนโยบาย จุดมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ตลอดจนโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตร สำหรับทักษะในการใช้หลักสูตรนอกจากจะต้องมีทักษะเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การเรียนการสอน การปกครองชั้นเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้แล้ว ยังต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้วย ในขณะเดียวกันจะต้องทำความเข้าใจให้ผู้สอนมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร และเห็นว่าเป็นหลักสูตรที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าของการศึกษา และสามารถตอบสนองนโยบายของการศึกษาได้ การมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตรจะเป็นแรงผลักดันให้ผู้สอนจะต้องพัฒนาปรับปรุงตนเองก็คือ ทักษะที่จำเป็นในการสอน ได้แก่

1. ทักษะด้านพุทธิพิสัย

- 1.1 การเลือกเนื้อหาวิชาได้เหมาะสมกับชั้นเรียน
- 1.2 การวิเคราะห์และจำแนกเนื้อหาออกได้เป็นส่วน ๆ ได้แก่ ส่วนที่เป็นข้อมูล โนทัศน์ ทฤษฎี และข้อปฏิบัติ
- 1.3 การกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั้งสามมิติ จากเนื้อหาวิชาที่ได้จำแนกเป็นส่วน ๆ แล้ว
- 1.4 การแปลงจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมออกเป็นปัญหาการเรียนการสอน
- 1.5 การกำหนดกระบวนการแก้ปัญหา

- 1.6 การสรุปมโนทัศน์ กำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และกระบวนการคิด
- 1.7 การสรุปหลักเกณฑ์จากข้อมูลทั้งสามในข้อ 1.6
- 1.8 การเลือก การจัดและการปรุงแต่งประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์

- 1.9 การตั้งคำถามในการเรียนการสอนทั้งที่เป็นคำถามง่ายและยาก
- 1.10 การเลือกคำถามได้ตรงกับวัตถุประสงค์
- 1.11 การเลือกแบบทดสอบและจัดการทดสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ในการเรียน ความสนใจ เจตคติ และค่านิยม
- 1.12 การจัดทำแผนการสอนและเครื่องมือวัดผล โดยให้ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างตามจุดประสงค์

2. ทักษะด้านจิตพิสัย

- 2.1 การนำผู้เรียนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
- 2.2 การสร้างความเป็นกันเองกับผู้เรียน
- 2.3 การสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีในชั้นเรียน
- 2.4 การเผชิญปัญหาด้วยความเห็นอกเห็นใจ โดยไม่ทำให้ผู้เรียนต้องได้รับความอับอาย

3. ทักษะด้านทักษะพิสัย

- 3.1 การเคลื่อนไหวโดยไม่ใช้คำพูด
- 3.2 การเขียนกระดานดำ
- 3.3 การแสดงสาธิตและทำการทดลอง
- 3.4 การใช้อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เช่น แผนที่ แผนภูมิ เครื่องฉายภาพกล้องจุลทรรศน์
- 3.5 การพูด การฟัง การอ่าน การเขียน
- 3.6 การแปล อธิบาย ถาม แสดงออก สรุปผล ฯลฯ

นอกจากนี้แล้วเจตคติที่มีต่อวิชาชีพครูก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ครูผู้สอนมีความรู้สึกที่ดีต่อความเป็นครู มีความกระตือรือร้นที่จะทำหน้าที่ครูให้ดีที่สุด ซึ่งมีผลต่อการนำหลักสูตรไปใช้ หรือแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนภายในห้องเรียน คุณภาพของนักศึกษาครูได้แก่ เจตคติที่มีต่อวิชาชีพครู ดังนั้น สิ่งที่ต้องเตรียมตัวให้กับครูผู้สอนหรือนักศึกษาคู่อีกประการหนึ่งก็คือ เจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2537 อ้างถึงใน ชาวลิต ชุกกำแพง : 75) จากที่กล่าวสามารถสรุปได้ว่า สิ่งที่ต้องเตรียมให้กับผู้สอนมี 5 ด้าน คือ

1. ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวหลักสูตร ได้แก่
 - 1.1 นโยบายของการศึกษา
 - 1.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษา
 - 1.3 โครงสร้างของหลักสูตร
 - 1.4 เนื้อหาของหลักสูตร
2. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน ได้แก่
 - 2.1 ทักษะด้านพุทธิพิสัย
 - 2.2 ทักษะด้านจิตพิสัย
 - 2.3 ทักษะด้านทักษะพิสัย
3. ด้านการวัดและประเมินผล
4. ด้านเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร
5. ด้านเจตคติต่อวิชาชีพครู

สรุปการเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร หมายถึง การเตรียมครูผู้สอนที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้นำหลักสูตร ไปใช้ปฏิบัติโดยตรง ต้องมีความพร้อม ทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวหลักสูตร ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร และด้านเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

10) การแปลงหลักสูตรสู่กิจกรรมการเรียนการสอน

หลักสูตรและการสอนไม่สามารถแยกออกจากกัน ต่างมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ความสำเร็จหรือประสิทธิภาพของหลักสูตร จำเป็นต้องอาศัยการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของครู ซึ่งจะนำเสนอความหมาย แนวคิด หลักการ ตลอดจนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

ความหมายของการสอน

ชวลิต ชูกำแหง (2551) ได้กล่าวเกี่ยวกับความหมายของการสอน ซึ่งกล่าวโดยสรุป ดังนี้

การสอน คือ การจัดดำเนินการของผู้สอน เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ โดยผู้เรียนจะทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการโยงความสัมพันธ์เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้

ดังกล่าว ผลการเรียนรู้อาจอยู่ในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การประเมินผล ฯลฯ การจัดดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ กันในยุคของการปฏิรูปการศึกษา เรียกว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ประเภทของการสอน

การจำแนกประเภทของการสอนสามารถจำแนกได้หลายแบบขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการจำแนก ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่สำคัญ 3 แบบ คือ

1. จำแนกโดยใช้ผู้เรียนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเป็นเกณฑ์
 - 1.1 การสอนเป็นกลุ่มใหญ่ มักมีผู้เรียนจำนวนมาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเป็นทางเดียว (one way) ผู้สอนมีบทบาทเกือบทั้งหมด
 - 1.2 การสอนเป็นกลุ่มย่อย การสอนประเภทนี้มุ่งให้ผู้เรียนทุกคนในกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด ผู้สอนมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้น
 - 1.3 การสอนเป็นรายบุคคล หมายถึง การเรียนการสอนที่ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสนใจของตนเอง เรียนไปตามความสามารถของตน และขณะเดียวกันผู้เรียนจะทราบความก้าวหน้าในการเรียนของตนอยู่เสมอ โดยหลักการสอนของวิธีนี้ผู้เรียนแต่ละคนจะมีหลักสูตรของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งในทางการศึกษาพิเศษ เรียกว่า “แผนการศึกษาเฉพาะตน” (IEP : Individual Education Plan)
2. จำแนกโดยใช้ปริมาณของบทบาทผู้สอนกับผู้เรียนเป็นเกณฑ์
 - 2.1 การสอนที่ผู้สอนเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง จะเน้นบทบาทของผู้สอนพิจารณาจากกิจกรรมของผู้สอนจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ถ้าผู้สอนไม่บรรยาย ไม่สาธิตให้ดูก็จะไม่เกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น และบทบาทของผู้เรียนเป็นบทบาทแบบเฉื่อย
 - 2.2 การสอนที่ผู้เรียนเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลาง เน้นบทบาทการทำกิจกรรมของผู้เรียน
 - 2.3 การสอนที่ผู้เรียนกับผู้สอนมีกิจกรรมร่วมกัน ผู้เรียนและผู้สอนมีบทบาทมากพอ ๆ กัน มีการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่าง ได้แก่ วิธีการสอนแบบสัมมนา วิธีการสอนแบบอภิปราย
 - 2.3 การสอนโดยใช้อุปกรณ์พิเศษ บทบาทของผู้สอนทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมด จะอยู่ที่โสตทัศนูปกรณ์ที่ใช้ โสตทัศนูปกรณ์ดังกล่าว ได้แก่ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ สไลด์ประกอบเสียง

3. จำแนกตามการจัดประสบการณ์

3.1 การสอนแบบประสบการณ์ตรง (Direct experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับโดยตรง จากการสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 กับวัตถุสิ่งของ หรือแม้กระทั่งความรู้สึกและความคิด เพราะฉะนั้นในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จะใช้กิจกรรม เป็นสื่อในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น ให้อาสาสมัคร ให้ทำการทดลอง ให้อภิปรายและแสดงความคิดเห็น หรือแสดงละคร

3.2 การสอนแบบประสบการณ์รอง (Indirect experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่ผู้เรียนไม่ได้สัมผัสโดยตรงแต่เกิดจากการบอกเล่าของผู้อื่น จากการอ่านหนังสือ จากการดูภาพยนตร์

หลักเกณฑ์ในการเลือกการสอน หรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการเลือกวิธีการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเกือบจะเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงของครูผู้สอน ที่จะเลือกจัดกิจกรรมหรือ ประสบการณ์อย่างไร ที่จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมนั้น ๆ หลักเกณฑ์โดยทั่ว ๆ ไปในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้

1. ให้โอกาสที่เหมาะสมในการฝึกฝนรูปแบบพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ ถ้ามีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหา ก็ควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้พบกับปัญหาและมีโอกาสแก้ปัญหา นั่น ถ้าต้องการให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการช่วยเหลือผู้อื่น ก็ควรจัดสภาพแวดล้อมหรือสังคมที่ผู้เรียนได้สัมผัสหรือรับรู้ ฟังพอใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น
2. ผู้เรียนได้รับความพึงพอใจจากการปฏิบัติพฤติกรรมตามจุดประสงค์ ควรเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความสนใจ และพึงพอใจที่จะปฏิบัติ หรือร่วมกิจกรรม
3. ประสบการณ์การเรียนรู้ต้องอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้ ในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ นั้น จะต้องมีความเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และความพร้อมในการดำเนินการ เช่น ครูผู้สอน สถานที่ สถานการณ์ โอกาส และความเหมาะสม เป็นต้น
4. ประสบการณ์การเรียนรู้ต้องหลากหลาย ประสบการณ์มีมากมายที่จะทำให้ นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน ดังนั้น ควรจัดเตรียมประสบการณ์การเรียนรู้ไว้หลากหลายรูปแบบ เพื่อสามารถเลือกใช้สถานการณ์ และประเภทของผู้เรียนที่แตกต่างกันได้
5. หนึ่งประสบการณ์อาจทำให้บรรลุผลมากกว่าจุดประสงค์เดียว การวางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจะจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้หลายอย่างในเวลาเดียวกัน

6. ประสบการณ์การเรียนรู้ต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้ และสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะจัดขึ้นควรเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้ และเป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นแม้ว่าจะน่าสนใจและเกิดความสนุกสนาน ผู้เรียนชอบ แต่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ก็เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย

หลักในการจัดการสอน หรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้

1. ความต่อเนื่องของประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ (Continuity) ความต่อเนื่องของประสบการณ์การเรียนรู้ พิจารณาได้ใน 2 กรณี คือ

1.1 ประสบการณ์ที่จัดขึ้นต้องต่อเนื่องจากประสบการณ์เดิม

1.2 การเรียนรู้จะเกิดขึ้นต้องได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

2. ลำดับขั้นตอนของการจัดประสบการณ์ (Sequence) ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เช่น เริ่มจากสิ่งที่ยาก ๆ ไปสู่ประสบการณ์ที่ซับซ้อน หรือเริ่มจากประสบการณ์ใกล้ตัว ไปสู่ประสบการณ์ไกลตัว เป็นต้น

3. การบูรณาการประสบการณ์การเรียนรู้ (Intergration) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรให้เกิดการผสมผสานระหว่างความรู้ในวิชาต่าง ๆ หรือเกิดบูรณาการทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย หรือการบูรณาการพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้เรียน

4. ต้องส่งเสริมและไม่บั่นทอนพัฒนาการเดิม (Promotion) ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นใหม่ต้องไม่ทำลายหรือบั่นทอนสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือทำให้ลักษณะเดิมได้รับผลกระทบกระเทือน

5. ต้องมีการวางแผนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Plan) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต้องมีการเตรียมการล่วงหน้า มีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เลือกใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม และต้องใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นกุศโลบายในการเรียนการสอน

รูปแบบการสอนหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้

ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายนั้น สามารถจัดได้หลายรูปแบบตามลักษณะของเนื้อหาวิชาและความเหมาะสมของผู้เรียน ดังนี้

1. แบบการใช้สื่อทัศนวัสดุต่าง ๆ (Audio – visual approach) เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายภาพนิ่ง (สไลด์) เครื่องฉายภาพเลื่อน (ฟิล์มสตริป) เครื่องบันทึกเสียง ภาพยนตร์ วิดิทัศน์ รูปภาพ ของจริง หุ่นจำลอง ฯลฯ สื่อทัศนวัสดุควรมีมากพอที่ครูผู้สอนจะสามารถเลือกมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในบทหนึ่ง ๆ ตามความเหมาะสม เพราะอุปกรณ์ต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเห็นภาพของเนื้อหาสาระได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. แบบใช้การฝึกหัด (Drill and practice approach) เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จนสามารถทำได้ ฝึกจนเกิดทักษะ และทำได้โดยอัตโนมัติ

3. แบบใช้กิจกรรม (Activity – oriented approach) เป็นรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้คิด ได้ทำ ได้เปลี่ยนพฤติกรรมในการเรียน เช่น การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การสาธิต และทำโครงการต่าง ๆ ฯลฯ กิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งทางด้านเนื้อหา และการพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะ เช่น นำความรู้ในวิชาออกแบบตกแต่งมาใช้เป็นแนวทางในการจัดนิทรรศการในวิชาภาษาไทย นำความรู้ด้านคณิตศาสตร์ และธุรกิจมาใช้ในการจัดสหกรณ์ นำความรู้เรื่องการสื่อความหมายมาใช้ในการจัดรายการวิทยุของโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นกิจกรรมยังสามารถทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียน เกิดความสนใจ ไม่เบื่อหน่าย เพราะฉะนั้นรูปแบบการใช้กิจกรรมจึงเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

4. แบบใช้การแก้ปัญหา (Problem – solving approach) เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้พบกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา และสามารถคิดค้นวิธีแก้ปัญหานั้นได้ เป็นการฝึกทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล

5. แบบการสอนรายบุคคล (Individualized approach) เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นรายบุคคล ผู้เรียนแต่ละคนสามารถศึกษาได้จากบทเรียนแบบโปรแกรม บทเรียนโมดูล หรือคอมพิวเตอร์ช่วยสอน

6. การสืบสวนสอบสวน (Inquiry approach) เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนคิดค้นหาคำตอบต่าง ๆ จากการสังเกต คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่าโดยการหาคำถามที่เป็นตัวกระตุ้นให้หาคำตอบ

7. แบบเรียนด้วยตนเอง (Self – study approach) เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น การค้นคว้ารายงาน หรือการวิจัย โดยมีครูเป็นผู้แนะนำอยู่ห่าง ๆ

สรุปการแปลงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ถูกกำหนดเป็นแบบแผนการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้อาจอยู่ในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ ซึ่งการจัดดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูปแบบแตกต่างกัน

11) การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีพัฒนาการตามที่คาดหวัง เป็นการผสมผสานแนวความคิด การบูรณาการด้านต่างๆ ทั้งในและนอกห้องเรียนรวมถึงคนที่เกี่ยวข้องต่างต้องมีความเกื้อหนุนสอดรับกัน ผู้เรียนจะได้รับความสุข และเกิดการเรียนรู้ได้ดีนั้น สภาพแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญในการเหนี่ยวนำให้ผู้เรียนเกิดความเต็มใจ ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มศักยภาพของผู้เรียนที่พึงปรารถนา

ความหมายและประเภทของการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา

ณรงค์ ฅ เชียงใหม่ (2530 : บทนำ) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาว่า สภาพแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา และสภาพแวดล้อมมาจากคำว่า “สิ่งแวดล้อม” (Environment) รากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศส Environ แปล Around ฉะนั้น Environment จึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวเราทั้งสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นสสารและพลังงาน ซึ่งอาจได้แก่ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเรา คือ ดิน น้ำ อากาศ ไฟ ภูเขา ฯลฯ และสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เช่น ถนน บ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม และสิ่งประดิษฐ์ด้านวัตถุ ได้แก่ รถยนต์ ผงซักฟอก เป็นต้น มนุษย์นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว การกระทำของมนุษย์ยังมีผลในการเปลี่ยนแปลง สภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และในทำนองเดียวกันสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาก็จะมีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ และคุณภาพของชีวิตมนุษย์ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมที่ดีคือสิ่งแวดล้อมที่ทำให้สิ่งมีชีวิตมีความสุขภาพ อนามัยทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคมดี

คำว่า “การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา” ประกอบด้วยคำหลัก 3 คำ ได้แก่ การจัด สภาพแวดล้อม และการศึกษา

การจัด เป็นวิธีการในการจัดสร้าง จัดหาปรับปรุง และการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อม เป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผู้เรียน และส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ และสภาพแวดล้อมทางสังคมภาพ

การศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

รวมความหมายทั้งสามคำจะให้ความหมายว่าการจัดสร้าง จัดปรับปรุงและการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมทางกายภาพ จิตภาพ และสังคมภาพในกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยตามหลักสูตรที่กำหนด

การจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางจิตภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคม

มีผู้ให้ความหมายสภาพแวดล้อมทางกายภาพหลายทัศนะ ดังนี้

ปรีชา วิหคโต (2537 : 11) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สภาพแวดล้อม” ว่า สภาพแวดล้อม หมายถึง วงเขตของการกระตุ้น และการกระทำต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพและเมื่อรวมคำว่า “กายภาพ” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่าเกี่ยวกับสิ่งไม่มีชีวิต เช่น วิทยาศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับสสารและพลังงาน เหตุนี้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหมายถึง วงเขตของการกระตุ้นและการกระทำต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพของสิ่งไม่มีชีวิตทั้งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ ที่เป็นวัสดุ เช่น อุปกรณ์ หรือ สื่อทางการศึกษา ที่ไม่ใช่วัตถุกับวิธีการต่าง ๆ ที่มีต่อการพัฒนาของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

นรา สมประสงค์ และเสรี ลาซโรซัน (2546 : 61-62) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สิ่งที่เราสามารถมองเห็นหรือจับต้องได้ซึ่งปรากฏอยู่ในสถานศึกษาหลาย ๆ ลักษณะ เช่น สถานที่ สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ห้องต่าง ๆ และส่วนประกอบสาธารณูปโภค ลักษณะบริการด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย เครื่องมือ สื่อการเรียนการสอน และวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในสถานศึกษา

อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์ (2545 : 59 - 63) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical environment) เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อผู้เรียนทางกายภาพประกอบด้วย สถานที่เรียน (อาจเป็นห้องเรียน หรือห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง หรือแหล่งทรัพยากรการเรียน) ซึ่งเกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ตกแต่งองค์ประกอบของสถานที่หลัก ๆ มักจะคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติการก็จะประกอบด้วยพื้นที่ประตูหน้าต่าง ผนังห้อง เพดาน ขนาดของห้อง สภาพของ

สถานที่โดยทั่วไป เช่น แสงสว่าง เสียง การระบายอากาศ ระบบควบคุมอุณหภูมิ ถ้าเป็นห้องเรียนก็จะมีโต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ ป้ายนิเทศ รูปภาพ สื่อการสอนประเภทวัสดุกราฟิก อันได้แก่ แผนภูมิ แผนสถิติ แผนที่ ลูกโลก ส่วนห้องปฏิบัติการหรือห้องทดลองก็จะมีอุปกรณ์ประกอบจะแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ นอกจากนี้จะมีอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่จัดโดยผู้สอนและผู้เรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอนตามเนื้อหาของแต่ละวิชา

2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางจิตภาพ (Psychological environment) เป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกในทางบวก หรือทางลบ คือเป็นสิ่งที่มากระทบความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากสิ่งที่เป็นกายภาพหรือเกิดจากบุคคล สิ่งที่เป็นกายภาพที่มากกระทบความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน ได้แก่ ความร้อน หนาว ทำให้รู้สึกหงุดหงิด หรือสดชื่น สิ่งที่ทำให้รู้สึก เช่น เย็นตา วิงเวียน ร้อน พื้นที่ว่าง หรือแออัด ระยะห่างของพื้นที่ทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด หรือห่างเหิน ความสะอาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่ก็เป็นตัวก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ได้ สำหรับบุคคลที่เป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางจิตภาพนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากบุคลิกภาพหรือการกระทำของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น ครูผู้สอน เพื่อนร่วมชั้น หรือบุคลากรอื่น ๆ โดยเฉพาะบุคลิกภาพของผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกทางบวกหรือทางลบของผู้เรียนค่อนข้างมาก ความเข้มงวดของครู อาจเป็นแบบอย่างที่ดีเกี่ยวกับการมีวินัยของผู้เรียน ความสง่างามในท่วงทีของครูก่อให้เกิดความชื่นชมและประทับใจ การลงโทษผู้เรียนอย่างไม่มีเหตุผลของครู จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกไม่ปลอดภัย สับสน ไม่รู้จะปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะถูกต้อง เป็นต้น

3. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางสังคม (Sociological environment) เป็นสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อผู้เรียนอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การประพฤติปฏิบัติต่อกันซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ หรือเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ยกตัวอย่าง เช่น การร่วมมือกันทำงาน การช่วยเหลือกัน การเคารพในความเห็นของผู้อื่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีน้ำใจต่อกัน สำหรับในชั้นเรียนนั้น สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทางสังคมภาพ ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนผู้เรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นสภาพแวดล้อมทางกายภาพหมายถึง สภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ หรือเป็นรูปธรรมที่จัดขึ้น เพื่อสนองวัตถุประสงค์หนึ่งของการศึกษาและเพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัยของผู้เรียน กล่าวได้ว่า อาคารเรียน โต๊ะ ม้านั่ง ต้นไม้ แปลงดอกไม้ รวมทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรม เช่น ของจริง แผนที่โลก จัดเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพทั้งสิ้น การจัดสภาพแวดล้อมเช่นนี้ จะช่วยสนองวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งทางการศึกษา เช่น เพื่อเป็นแหล่งวิทยาการ เพื่อเป็นสภาพปฏิบัติหรือศูนย์บริการ นอกจากการจัดสภาพแวดล้อมยังต้องจัดขึ้น

เพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัยของผู้เรียนด้วย เช่น โรงเรียนที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในบริเวณที่เสียงดัง จนทำให้ประสาทหูผู้เรียนเสีย หรือตั้งอยู่ติดกับโรงงานที่ปล่อยควันพิษ จนทำให้ผู้เรียนได้รับสารพิษจากโรงงาน เป็นต้น

สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ หมายถึง สภาพของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความรู้สึกทางบวก หรือทางลบ สิ่งแวดล้อมทางจิตอาจเป็นวัตถุหรือบุคคลก็ได้

สภาพแวดล้อมทางสังคม หมายถึง สภาพแวดล้อมซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการอยู่และปฏิบัติงานร่วมกันของคนในสถานศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมด้านปฏิสัมพันธ์ของบุคคล

สถานศึกษาซึ่งมี ภารกิจงานในด้านการจัดการศึกษาต้องมีการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมควบคู่กัน ถือเป็นเหมือนได้ว่าเป็นการจัดบูรณาการการเรียนการสอนไปด้วยกันในหลักความสำคัญที่ว่าความรู้เกิดขึ้นในทุกส่วนของสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านวิชาการ ด้านจิตใจและความปลอดภัยที่เกิดขึ้นในผู้เรียน

สมบูรณ์ ชงสันเทียะ (2540 : 30) กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของ ผู้บริหารต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะสมบูรณ์แบบ และสนับสนุนการเรียนการสอนของนักเรียนให้มากที่สุดนั้น ผู้บริหารต้องจัดการกับการใช้อาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย ซึ่งถ้าผู้บริหารจัดแบ่งหน้าที่ให้ถูกต้องแล้วนั้น อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะได้ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ผู้บริหารต้องมีการวางแผนแบ่งสายงานการดำเนินงาน ให้มีองค์กรรับผิดชอบในแต่ละฝ่ายให้เห็นชัดเจน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกต่อการบริหารงาน การแบ่งหน้าที่ให้บุคลากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงาน ต้องให้บุคลากรรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองดี เพื่อที่จะปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม

เชิดชู กาพวงศ์ (2545 : 14) กล่าวถึงแนวคิดและความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดมวลประสบการณ์แก่นักเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำประสบการณ์เหล่านั้นไปพัฒนาตนเองในอนาคต แต่จะอย่างไรให้เด็กชอบมาโรงเรียน เป็นคนใฝ่รู้ มีความรู้สึกสนุกสนาน มีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน การที่โรงเรียนจะได้รับการตอบสนองจากนักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการสร้างแรงจูงใจต่อนักเรียน ให้เกิดความคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษาดังกล่าว แนวทางในการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนการสอน โรงเรียนต้องดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มีผลต่อการเรียนรู้ สามารถปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงเพศและวัยของผู้เรียน ทำนองเดียวกัน ชนเศ ขำเกิด (2541 : 44) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนไว้ว่า บรรยากาศของโรงเรียนเป็นสภาวะ อันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม

ในโรงเรียนแล้วส่งผลถึงความรู้สึกของบุคคล เมื่อคนปะทะกับสิ่งแวดล้อมแล้วเกิดความรู้สึกที่ดี เรียกว่า “บรรยากาศดี” โรงเรียนที่มีบรรยากาศที่ดีจะทำให้ให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนเกิดความรู้สึกพอใจ ภูมิใจ อบอุ่นใจ รู้สึกในความเป็นเจ้าของและอยากมาโรงเรียน โรงเรียนที่มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมไม่ดี จะทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย ห่างเหิน เฉยเมย ว่าแห้ว และไม่อยากมาโรงเรียน บรรยากาศในโรงเรียนเปรียบเสมือนครุฑคู่ไม่ได้ ที่มีอิทธิพลในการสร้างความคิด จิตใจ คุณธรรมต่างๆ อันพึงประสงค์ ได้จากความคาดหวังและความพยายาม ในการปรับปรุง แก้ไขด้านการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 50) ได้ให้ความหมายของการจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศ การเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การจัดสภาพต่างๆ ด้านกายภาพ กิจกรรม บรรยากาศ ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ ให้สามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างอิสระ การจัดมุมประสบการณ์ต่างๆ ในห้องเรียนระดับก่อนประถมศึกษา การจัดที่นำเสนอผลงาน การจัดสถานที่ให้นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานที่ได้รับมอบหมาย ให้นักเรียน เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นจากผู้รู้และแหล่งข้อมูล การจัดระบบนิเวศวิทยาในโรงเรียนและชุมชน เพื่อการเรียนรู้ความสัมพันธ์ ของสิ่งมีชีวิตที่ต่างมีเกื้อกูลกัน การจัดโรงเรียนสีเขียว ห้องเรียนสีเขียว เป็นต้น นอกจากนี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความเป็นกัลยาณมิตรของครูผู้สอน ที่รัก มีเมตตา เอาใจใส่นักเรียนทุกคนอย่างจริงใจ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 ข. : 2) กล่าวถึงหลักและความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า โรงเรียนเปรียบเสมือน บ้านหลังที่สองของเด็ก เด็กจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพก็ต่อเมื่อ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย บุคคลสำคัญที่สุดในโรงเรียนที่จะ สร้างความรู้สึกที่ดีดังกล่าวคือ ครู หากคุณครูมีความรัก ความเมตตา มีความยุติธรรม ฯลฯ และ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เด็กๆจะเรียนอย่างมีความสุข นั่นคือ “ความสุขในโรงเรียน”

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 : 70) กล่าวถึง ความสำคัญของสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า การที่โรงเรียนจะจัดการศึกษาได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือการศึกษาที่ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคลากรในชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในสิทธิที่เด็กพึงจะได้รับ เพราะหากบุคลากรที่เกี่ยวข้องตระหนักในสิทธิและประโยชน์สูงสุดที่เด็กจะได้รับแล้ว การดำเนินการทุกอย่างในโรงเรียนจะเป็นไปเพื่อพัฒนาเด็ก และเอื้อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็กเต็มตามศักยภาพ ทั้งการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สะอาดร่มรื่น สวยงาม ปลอดภัย สภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทุกคนมีความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ และพยายามปรับตัวเข้าหากัน หาแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม เกิดประโยชน์กันทุกฝ่าย การจัด

การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ตนเอง วางแผน ออกแบบการเรียนรู้ของตนเอง ร่วมกิจกรรม ร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง และหาแนวทางปรับปรุงตนเองให้พัฒนาเต็มศักยภาพ การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัด และการที่โรงเรียนหาแนวทางที่เหมาะสมจัดทำ โครงการรองรับตอบสนองความต้องการ และแก้ปัญหาของเด็กได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการในด้านสภาพแวดล้อมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. พัฒนาปรับปรุงสถานศึกษาให้มีความพร้อมในทุกด้าน ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป ให้สะอาดร่มรื่น สวยงาม น่าอยู่ มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน
2. พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งที่จะศึกษาหาความรู้ โดยปรับปรุงห้องสมุด ห้องปฏิบัติการเรียนในวิชาต่างๆ ให้มีความสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะใช้ทั้งภายในสถานศึกษา และให้บุคลากรภายนอก

จากแนวคิดและหลักความสำคัญที่ได้กล่าวถึงในด้านการจัดสภาพแวดล้อมในองค์กร โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่จะต้องเสริมสร้างผู้เรียนได้รับโอกาสอันพึงที่จะควรได้รับในการพัฒนาศักยภาพตามวัย การพัฒนาองค์กร หรือโรงเรียน สิ่งหนึ่งที่มีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญอย่างมากคือการจัดสภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้านที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สภาพแวดล้อมที่ดีหมายถึง ส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งที่จะส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ มีความปลอดภัย มีแรงจูงใจและเกิดความสุข ความเต็มใจในการแสวงหาความรู้ ตรงกันข้าม โรงเรียนที่ขาดการเอาใจใส่ในด้านสภาพแวดล้อมหรือไม่เห็นความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อม จะทำให้บุคลากรทั้งในและนอกสถานศึกษาขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีบรรยากาศที่น่าเบื่อ ขาดความอบอุ่นและบรรยากาศที่เป็นมิตร และขาดศรัทธาต่อโรงเรียน ทำให้ส่วนประกอบของ คำว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ขาดความสมบูรณ์ตามมาในที่สุด

คำริ บุญชู (2546 : 16 - 20) กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 24(5) ว่า ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ ความในข้อนี้หมายถึง สถานศึกษาและครูต้องจัดสิ่งแวดล้อม ปัจจัย และบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น มีความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็น มีที่กันแดดกันฝน มีน้ำดื่ม มีห้องน้ำ ห้องส้วมเพียงพอและสะอาด มีหนังสือ วารสาร สื่ออุปกรณ์ วัสดุฝึกงาน มีบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตร

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ (2544 : 32 - 33) กล่าวถึง ภาพที่น่าจะเห็นในอนาคตอันใกล้นี้เป็นอย่างไร นักเรียนทุกคนมีความสุขที่ได้มาโรงเรียนและเรียนอย่าง มีความสุข มีความ

กระตือรือร้นที่จะศึกษาค้นหาความรู้ด้วยตนเองและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน โรงเรียนถูกจัดวางสวยงาม มีระเบียบ ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ใบหญ้า ทุกจุดถูกสะอาด สะอาด สะดวก หล่อหลอมจิตใจให้นักเรียนรักธรรมชาติ สงบ เยือกเย็น ถูกจัดให้มีบรรยากาศทางวิชาการ บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ไปตรงไหนก็มีแหล่งเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียน หอสมุดวิชาศูนย์ต่างๆ และบริเวณ โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มากด้วยคุณภาพ มิใช่มาด้วยปริมาณอย่างเดียว เป็นแหล่งเรียนรู้ที่พูดได้ อธิบายได้ มีชีวิต บรรจुरื่องราวทั้งในและนอกหลักสูตร จากสื่อตั้งแต่แบบพิมพ์ไปจนถึงเครื่องมือเครื่องไม้ที่เป็นไฮเทค เท่าที่โรงเรียนจะสรรหาได้ คือเป็นทั้งวัสดุอุปกรณ์และวิธีการ นักเรียนรู้ว่าเขาจะใช้แหล่งเรียนรู้เรื่องอะไร ศึกษาอะไร ศึกษาอย่างไร เวลาไหน เขาอาจหยิบดูหยิบจับ ลงมือปฏิบัติ ศึกษาคนเดียวหรือเป็นกลุ่มหรือทุกชั้น ครูมีข้อมูลรู้ได้ว่านักเรียน คนไหนเข้าไปใช้เรื่องอะไร นานเท่าใด ได้ผลอย่างไร มีปัญหาหรือข้อเสนอแนะอะไรจากนักเรียน นักเรียนต้องการอะไรอีก ส่วนการเรียน การสอนในห้องเรียน เป็นบรรยากาศที่เต็มไปด้วยเมตตา มีมิตรไมตรี มีเต็มธรรสวาจา มีความเป็นธรรมชาติ ครูให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทั้งเดี่ยวและกลุ่มจากสื่อและวิธีการ ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ครูได้ออกแบบมาอย่างดีแล้ว สิ่งนี้นักเรียนได้รับก็คือ มีความสามารถที่จะเรียนได้เอง ค้นพบเอง ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ได้ พูดเป็น ทำงานเป็น คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีนิสัยรักที่จะทำงาน ครูเพียงแต่คอยจัดแหล่งเรียนรู้ คอยกำกับ ติดตาม ดูแลช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาให้ขวัญและกำลังใจแก่นักเรียนตลอดเวลา มีเวลาเก็บข้อมูลเด็กแต่ละคน เพื่อผลการพัฒนาและพัฒนาต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 1 - 9) ได้กำหนดหลักการดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยจะต้องเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพเพื่อทำให้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทำให้เป็นคนที่มีรู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีจริยธรรม คุณธรรม รู้จักพึ่งตนเอง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างเป็นสุข การที่สถานศึกษาใช้กระจกส่องตน ส่องงาน และส่องศิษย์ แล้ววินิจฉัย วิเคราะห์ หากจุดอ่อน จุดแข็งที่เกิดขึ้นกับตน กับงาน และกับศิษย์ จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงดีขึ้น และทำให้เด็กและเยาวชนไทยเป็นคนดี มีความสามารถและมีความสุข ผู้บริหารและครูในสถานศึกษาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิด และมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดี มีความสามารถและมีความสุข ถ้าสถานศึกษาไม่มีการมองตนเองและพัฒนาตนเองแล้ว ก็เป็นไปได้ยากที่การศึกษาและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ การที่สถานศึกษาจะจัดการศึกษาให้ดีมีคุณภาพเพื่อสร้างคนที่มีคุณภาพนั้น ก็เปรียบเหมือนกับการสร้างบ้าน โดยคนในบ้านจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าต้องการสร้างบ้านนั้นเพื่อประโยชน์อะไร แล้วจึงออกแบบแปลนนั้นให้เหมาะสม ต่อจากนั้นจึงลงมือ วางรากฐานและ

ดำเนินการก่อสร้างตามแบบแปลน ในระหว่างการก่อสร้างก็ต้องตรวจสอบว่าตรงกับแบบแปลนหรือไม่ วัสดุที่ใช้เป็นไปตามข้อกำหนดหรือไม่ มีความมั่นคงเพียงใด ถ้าพบสิ่งใดบกพร่อง ก็ปรับปรุงแก้ไขได้ทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้บ้านที่สร้างขึ้นมามีความแข็งแรง สวยงามมั่นคง ตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ กระบวนการพัฒนาคนในสถานศึกษาก็เหมือนกับการสร้างบ้าน เพียงแต่การสร้างบ้านนั้นต้องใช้สถาปนิกซึ่งเป็นบุคคลภายนอกมาดำเนินการ และเมื่อสร้างเสร็จแล้วก็เสร็จเลยไม่ต้องทำต่อ แต่กระบวนการสร้างคนนั้น ผู้ที่เป็นสถาปนิกคือครู และผู้บริหารจะต้องร่วมกันพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพดีและจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยไม่หยุด มีการร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ช่วยกันคิด และช่วยกันวางแผน (Plan) ว่าจะต้องทำอย่างไร แล้วช่วยกันทำ (Do) ช่วยกันตรวจสอบ (Check) และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง(Action) เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง

กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหนึ่งที่ได้ถูกกำหนดบทบาทในการดำเนินการจัดสภาพแวดล้อม ทั้งด้านการปลูกฝังความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ที่ระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 23 (2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้ง ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน นอกจากนี้การจัดการทำหลักสูตรและแนวการปฏิรูปการศึกษาได้ให้ความสำคัญ ด้านสิ่งแวดล้อมของ สถานศึกษาหลายประการ เพื่อสนองต่อเจตนารมณ์พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ อันหมายถึงนโยบายและการดำเนินการของภาครัฐ ในด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องสร้างสมให้เกิดมีในคนไทยตั้งแต่วัยเรียน (พิบูล สีหาพงษ์, 2546 : 28)

ชลิต พุทธิรักษา (2539 : 119 - 128) กล่าวถึงแนวการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนไว้ต่อไปนี

1. บริเวณโรงเรียน เป็นบริเวณที่ถูกสร้างอาคารเพื่อสนองประโยชน์ของกิจกรรมการเรียนการสอนโดยตรง เป็นบริเวณที่ต้องพิถีพิถันในการกำหนดบริเวณนี้ไว้ในผังบริเวณมากที่สุด เนื่องจากเป็นบริเวณที่นักเรียนใช้สอยมากกว่าบริเวณอื่นๆ อาจจัดอันดับความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ บริเวณนี้จะประกอบไปด้วยห้องเรียนปกติและห้องเรียนวิชาเฉพาะ

1.1 ห้องเรียนปกติ เป็นห้องเรียนรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือรูปทรงอื่นที่สนองความต้องการ ทั้งด้านแสงสว่าง การระบายอากาศ และขนาดพอเหมาะที่จะรับฟังเสียงครูเฟออร์นิเจอร์ประกอบด้วยโต๊ะครู โต๊ะนักเรียน ตามจำนวนที่กำหนด กระดานดำและกระดานประกาศ ซึ่งไม่มีวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือช่วยในการสอนพิเศษ แต่ในบางโรงเรียนจะมีเครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องฉายวีดีโอเพื่อช่วยในการสอนของครูให้สัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

1.2 ห้องเรียนวิชาเฉพาะ เป็นห้องเรียนเพื่อการเรียนประจำวิชาที่มีลักษณะพิเศษไปจากห้องเรียนปกติ ความต้องการ ขนาดของห้อง เฟอร์นิเจอร์และอุปกรณ์การเรียน แตกต่างออกไป ตัวอย่างเช่น ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องเรียนดนตรี ห้องวิชาทหาร ห้องศิลป์ ห้องเรียนวิชาสังคม เป็นต้น

2. บริเวณสนับสนุนการเรียนและบริการ เป็นบริเวณที่จัดขึ้นเพื่อกิจกรรมอื่นๆ นอกเหนือไปจากกิจกรรมในห้องเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ครูและนักเรียนช่วยในการดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างราบรื่น ได้แก่ บริเวณห้องธุรการ ห้องพักรู ห้องน้ำ – ห้องส้วม ห้องแนะแนว ห้องพยาบาล ห้องสมุด ห้องเอนกประสงค์ ซึ่งสามารถใช้กิจกรรมได้หลายอย่าง เช่น การประชุม การรับประทานอาหารหรือใช้เป็นห้องฝึกวิชาพลานามัย เป็นต้น

3. บริเวณสนามกีฬา ขณะนี้รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการกีฬาอย่างมาก เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่มีความรักการกีฬา จึงได้มีการจัดสนามกีฬาเป็นสัดส่วน โดยเฉพาะ นอกจากจะจัดให้มีสนามฟุตบอลและลู่วิ่งมาตรฐานแล้ว หลายโรงเรียนยังได้สร้าง สระว่ายน้ำและโรงพลศึกษา เพื่อเป็นฐานในการสนับสนุนให้เด็กๆ มาชอบการกีฬามากกว่าไปมั่วสุมกันในเรื่องอย่างอื่น แม้ว่าการจัดบริเวณสนามกีฬา จะกินเนื้อที่ดินมากกว่าบริเวณอื่นในสถานศึกษา แต่การลงทุนทั้งค่าก่อสร้างและค่าที่ดินน่าจะคุ้มทุน เมื่อได้พิจารณาจำนวนนักเรียนมาก หลายๆ รุ่น ได้มาร่วมกันใช้สนามกีฬา โดยเฉพาะวิชาพลศึกษา จะมีส่วนสร้างชื่อเสียงให้โรงเรียนในเบื้องต้น และหากนักเรียนมีใจรักในการกีฬาจริงแล้ว มีการฝึกซ้อมที่สม่ำเสมอ ก็จะสามารถเพิ่มขีดความสามารถของตนเป็นตัวแทนในการแข่งขันระหว่างชาติก็ได้

4. บริเวณที่พักผ่อน เป็นบริเวณที่นักเรียนใช้เปลี่ยนอิริยาบถ ภายหลังจากชั่วโมงเรียน เป็นบริเวณที่จัดไว้เป็นที่สังสรรค์ระหว่างนักเรียน อาจจัดเป็นสวนหย่อม บางโรงเรียนมีที่ดินกว้างขวางพอ อาจจัดเป็นสวนป่า เพื่อเป็นที่พักผ่อนเป็นอย่างดี บางโรงเรียนอาจจัดเป็นสโมสรนักเรียน มีเกมในร่มไว้ให้นักเรียนได้ผ่อนคลายความตึงเครียด

5. บริเวณที่พักอาศัย เป็นบริเวณที่อยู่ของครูและนักเรียน ในกรณีที่เป็นโรงเรียนประจำในบริเวณนี้จะรวมถึงบ้านพักครู บ้านพักภารโรง บริเวณนี้จะแยกออกเป็นอิสระจากบริเวณอื่นๆ โดยการตัดถนน การจัดรั้วกั้นบริเวณ ปลูกต้นไม้ให้เกิดความร่มรื่นสมกับเป็นบริเวณที่พักอาศัย การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เป็นสิ่งสำคัญที่หลายภาคส่วน ให้ความสำคัญและคำนึงถึงเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่การกำหนดวางผัง การเริ่มก่อตั้งสถานศึกษา ที่มีการตระหนักและเล็งเห็นความจำเป็นของสภาพแวดล้อมที่มีต่อนักเรียน และเป็นส่วนเสริมให้เกิดความสง่างาม ร่มรื่นปลอดภัย สร้างบรรยากาศที่ดีคู่ใจให้นักเรียนและบุคคลทั่วไป อยากเข้ามาสัมผัส เป็นการโน้มน้าว

ให้เกิดบรรยากาศที่เสริมและได้มาซึ่งความสุข นับได้ว่าเป็นอุบายในการเข้าหาความรู้โดยตรงและทางอ้อม

สภาพแวดล้อม หมายถึงทุกๆ สิ่งที่อยู่โดยรอบไม่ว่าจะเป็นอาคารสิ่งปลูกสร้าง ความสวยงามของสรรพสิ่งที่ลงตัวที่ก่อให้เกิดความรื่นรมย์ ความอบอุ่นของสภาวะทางจิตใจระหว่างกันและกันของบุคลากร มิตรภาพ ความเอื้ออาทรต่างๆ นับได้ว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่ต้องคำนึงถึงในการจัดทั้งสิ้น ความใหญ่โต ความแข็งแรงของอาคารสิ่งปลูกสร้างมิได้หมายความว่าสร้างมิตรภาพในการเรียนรู้ได้เสมอไป หากแต่ทุกอย่างของสภาพแวดล้อมต้องมีความประสานกลมกลืนและเอื้อซึ่งกันและกัน ที่จะนำมาซึ่งความสมบูรณ์ของบรรยากาศที่ดี

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนของนักเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความหมายที่กว้างและมีขอบข่ายครอบคลุมในโรงเรียน หากจะกล่าวเป็น 2 ลักษณะก็สามารถแบ่งได้เป็น สภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนและสภาพแวดล้อมในห้องเรียน บรรยากาศที่ดีมีผลมาจากการจัดสภาพแวดล้อมอย่างมากเพราะสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นส่วนสร้างบรรยากาศที่มีความน่าสนใจ ช่วยให้นักเรียนและบุคลากรอยากเข้าไปสัมผัส ในทำนองเดียวกันถ้าโรงเรียนมีการเสริมหรือสอดแทรกสาระแห่งความรู้เข้าไว้ด้วยแล้ว สิ่งนี้นักเรียนได้รับคงไม่ใช่ทางเดียว แต่จะเป็นประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้นตามศักยภาพของการจัดการและความช่วยเหลือของสิ่งที่น่าสนใจในการจัดสภาพแวดล้อมนั้นๆ จะกล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมมีส่วนในการสร้างอุบายทางการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้อย่างดี เนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องของรูปธรรมเป็นส่วนใหญ่สามารถจับต้องและสัมผัสได้ด้วย ประสาทสัมผัสหลายทาง นอกจากนี้การจัดสภาพแวดล้อมที่ดียังจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียน มีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติและสร้างคุณลักษณะนิสัยให้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน การจัดสภาพแวดล้อมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายด้านประกอบกันดังที่ได้กล่าวมา

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542 : 79) ได้นำเสนอเรื่อง การจัดบรรยากาศภายในชั้นเรียนว่าการจัดบรรยากาศภายในชั้นเรียน การสอนให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ นอกจากจะศึกษาเพื่อปรับปรุงลักษณะของนักเรียนและครู ศึกษาทฤษฎีต่างๆ เพื่อให้ได้เทคนิคการสอน ยังมีสิ่งที่น่าสนใจ อีกอย่างหนึ่งคือการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ

1. บรรยากาศด้านกายภาพเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

1.1 การเลือกหรือตัดแปลงวัสดุที่ใช้ในการตกแต่งห้องเรียน โดยการจัดการหาวัสดุในท้องถิ่น วัสดุเหลือใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ อย่างไม่อย่างหนึ่งที่มีความสวยงาม สำหรับปูพื้นป้ายนิเทศ การใช้ใบไม้แห้งและเปลือกไม้ จัดตกแต่งป้ายนิเทศ การใช้ถุงขนมกรูบกรอบต่างๆ ทำเป็นดอกไม้หรือภาพแขวน (Mobile)

1.2 การจัดสภาพโต๊ะ เก้าอี้ โดยปกติแล้วเป็นโต๊ะ เก้าอี้สำเร็จรูป ที่เรียกว่าโต๊ะlecture หรือเป็นโต๊ะสี่เหลี่ยมแยกกับเก้าอี้ ถ้าปรับเปลี่ยนหน้าตาโต๊ะเป็นสี่เหลี่ยมคางหมูบ้าง จะได้รูปแบบการสร้างสรรค์มากขึ้น

1.3 ชั้นหรือตู้ลอยแสดงผลงานเป็นสิ่งที่สามารถใช้วัสดุภายในท้องถิ่นหรือวัสดุเหลือใช้อื่นๆ มาตัดแปลง ออกแบบ ตกแต่ง ทาสี ให้มีความสวยงาม แปลกและมีประโยชน์ใช้สอยเช่น การใช้ฉลุวางเรียงเป็นขาตั้งและใช้ไม้วางพาด การใช้ไม้กระดานหรือไม้อัดขนาด 10 มม. เจาะรูทั้งสี่มุมแล้วใช้เชือกร้อยไว้แขวน การใช้กล่องกระดาษที่มีความแข็งแรงวางซ้อนให้ได้กล่องยึดติดฝาผนัง เป็นต้น

2. บรรยากาศด้านสมองกับความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิด เช่น คิดแก้ปัญหา คิดหาเหตุผล คิดออกแบบ คิดสร้าง คิดคล่อง คิดยืดหยุ่น คิดแปลกใหม่ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และคิดจินตนาการ ครูต้องให้การสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ช่วยขจัดอุปสรรคหรือข้อจำกัดต่างๆ อย่างไม่ทอดย โดยใช้เทคนิควิธีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3. บรรยากาศด้านอารมณ์ กับ ความคิดสร้างสรรค์ ครูต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นที่ฟังซึ่งใจไว้ใจได้ สนับสนุนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัยจากการไม่เป็นที่ยอมรับ การถูกวิจารณ์หรือหัวเราะเยาะ โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ให้นักเรียนมีส่วนร่วม เน้นการเรียนที่เกิดจากความสนใจของนักเรียน ให้นักเรียนเกิดความร่วมมือกัน ไม่มีการแข่งขัน แต่สนับสนุนซึ่งกันและกัน

กรมวิชาการ (2543 : 18 - 20) ได้กล่าวถึงการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนไว้ดังนี้

บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่โรงเรียนควรคำนึงถึงมีดังนี้

1. สถานที่

- บริเวณโรงเรียน ได้แก่ อาคารเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องคำนึงถึงความสะอาด สวยงาม ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย

- ห้องเรียน ได้แก่ รูปแบบการจัดที่นั่งนักเรียน การจัดมุมกิจกรรมในห้องเรียน ป้ายนิเทศ อุปกรณ์ มุ่งส่งเสริมความรู้นักเรียน เป็นต้น

2. บุคลากร ครูควรมีลักษณะดังนี้

- มีลักษณะเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยและมีจรรยาบรรณทางวิชาการ
- มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

- มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความกระตือรือร้น
- มีสุขภาพและบุคลิกภาพดี
- ยิ้มแย้มแจ่มใส น้ำเสียงนุ่มนวล อ่อนหวาน มีอารมณ์ขัน
- ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้ความเห็นใจ ความเข้าใจ
- มีเจตคติที่ดีต่อการสอน

3. การจัดบรรยากาศในการเรียนการสอน

- ปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียน

กับนักเรียน

- การจัดกิจกรรมการเรียนที่หลากหลาย

4. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในบรรยากาศการเรียนรู้อ

- การนำนวัตกรรมมาช่วยส่งเสริมการเรียนรู้

5. การจัดสภาพแวดล้อมทางวิชาการในโรงเรียน

โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา

เช่น

- ผู้บริหารและครูที่เป็นกัลยาณมิตร
- ศูนย์สารสนเทศ
- มุมนิทรรศการ
- พิพิธภัณฑ์การศึกษาในโรงเรียน
- ห้องวิชาการ ห้องปฏิบัติการ
- ห้องสมุด ห้องเกม
- ศูนย์สื่อการศึกษา
- ห้องโสตทัศนอุปกรณ์
- อุทยานการศึกษา

ชเนศ ขำเกิด (2541 : 47 - 51) ได้แบ่งประเภทของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องประกอบ ครุภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

2) สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียน การสอน ทั้งในและนอกห้องเรียนตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนวิชาการต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์ให้มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา เรียนสนุก สอนสนุก

ครูรักเด็ก เด็กรักครู รักเพื่อน ไม่มีบรรยากาศแห่งความน่ากลัว หวาดผวา วิตกกังวล ทุกคนอยากมาโรงเรียน

3) สภาพแวดล้อมทางการบริหารการจัดการ ได้แก่ ระบบการบริหารการจัดการภายในโรงเรียนที่ส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจกัน

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนของนักเรียนนั้น ต้องดำเนินการจัดให้ครบทุกด้านและทั่วถึงโดยละเอียด เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการใช้ชีวิตของนักเรียนที่โรงเรียนและสร้างความประทับใจที่อยากจะมาโรงเรียนในสภาพที่อุดมไปด้วยความเป็นมิตร ความรู้ ความสวยงามที่สามารถเปลี่ยนความซ้ำซากในชั้นเรียนและที่บ้านได้ ความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วม จะเกิดความผูกพันต่อสิ่งแวดล้อมนั้นและในที่สุดจิตสำนึกที่ดี จะเกิดตามมา

บทบาทของการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษา

นักจิตวิทยา กลุ่มเกสตัลท์ (ไชยยศ เรื่องสุวรรณ , 2537 : 8 - 10) ได้เสนอแนวคิดว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคุณลักษณะภายในตัวของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยแสดงให้เห็นว่าบทบาทของสภาพแวดล้อมมีผลต่อการศึกษา ดังนี้

3.2.1 สภาพแวดล้อมมีบทบาทเป็นแหล่งทรัพยากรทางการศึกษา

โดยธรรมชาติแล้วสภาพแวดล้อมเป็นแหล่งความรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งหลายที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ โดยเฉพาะโลกยุคสารสนเทศเช่นทุกวันนี้ สภาพแวดล้อมทางการศึกษาจะเป็นสารสนเทศได้เป็นอย่างดี ดังนั้นสภาพแวดล้อมทางการศึกษาจึงมีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ของระบบการศึกษา

3.2.2 สภาพแวดล้อมมีบทบาทสนับสนุนและอำนวยความสะดวกต่อการจัดการศึกษา

ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการด้วยตัวมันเอง สภาพแวดล้อมทางการศึกษาก็สามารถอำนวยความสะดวก และสนับสนุนการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนได้หลายรูปแบบ ด้วยการใช่วิธีการและเครื่องมือที่ต่างก็เป็นสภาพแวดล้อมทางการศึกษา เช่น การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาในระบบทางไกล

3.2.3 สภาพแวดล้อมมีบทบาทและเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนใฝ่หาการเรียนรู้

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นสภาวะการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่โดยรวมของระบบการศึกษาหรือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ดีจึงสามารถสร้างบรรยากาศ จูงใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้และอยากเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.4 สภาพแวดล้อมที่มีบทบาทต่อการเพิ่มพูนประสิทธิภาพการบริหารการศึกษา

ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคสังคมสารสนเทศ วิทยาการแขนงต่าง ๆ มีความเจริญรุดหน้าและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีและเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลผลิตจากความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ เหล่านั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านการบริหารแล้ว เทคโนโลยีด้านเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ และการสื่อสาร ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ทางการศึกษา สามารถทำให้การบริหารการศึกษา มีความคล่องตัว สะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำสูงขึ้น

3.2.5 สภาพแวดล้อมมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้มีพลังมากขึ้น

สภาพแวดล้อมเป็นเครื่องมือทางการศึกษา และเป็นวิธีการจัดการศึกษามีผลต่อการศึกษาด้านกายภาพ จิตภาพ และสังคม ทำให้การจัดการศึกษาด้วยทรัพยากรการศึกษาที่ทันสมัยทำได้หลายรูปแบบ เกิดเป็นวิธีการใหม่ ๆ ที่เรียกว่า นวัตกรรมการศึกษาขึ้นอย่างกว้างขวาง สามารถจัดการศึกษาได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ทำให้การขยายโอกาสทางการศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและทัดเทียมกัน

3.2.6 สภาพแวดล้อมมีบทบาทในการจัดการศึกษาและการเรียนการสอน ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางจิตวิทยา

โดยธรรมชาติแล้ว สภาพแวดล้อมทางการศึกษามีหลากหลายรูปแบบตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้สภาพแวดล้อมมีผลสำคัญด้านจิตวิทยา หรือความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนเจตคติของมนุษย์มาก จิตวิทยาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางการศึกษา

3.2.7 สภาพแวดล้อมระบบสารสนเทศช่วยการจัดการศึกษายุคโลกาภิวัตน์มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นเครื่องมือและวิธีที่ทันสมัย จึงทำให้การจัดการสารสนเทศทางการศึกษามีความสะดวกและทำให้กว้างขวางมากขึ้น

จากการศึกษาบทบาทของการจัดสภาพแวดล้อมทางการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา ในฐานะเป็นแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ของระบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สภาพแวดล้อมที่ดีจึงสามารถสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น และในยุคปัจจุบันเป็นยุคสังคมสารสนเทศ การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดการศึกษา จึงทำให้การจัดการศึกษามีความสะดวกและดำเนินไปอย่างเสมอภาค

สรุปได้ว่าการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ หมายถึง การจัดสร้าง จัดหาบรรยากาศหรือสภาพการณ์ต่างๆ ในโรงเรียนที่เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือตัวบุคคล ตลอดจน กิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของผู้เรียน

12) การนิเทศและการติดตามผล

การดำเนินการเรียนการสอนที่พัฒนาให้เหมาะกับสภาพและความต้องการของ ท้องถิ่น ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรเป็นอย่างดี และต้องเข้าใจเกี่ยวกับ องค์ประกอบของการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการเรียนการสอนที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะ ต้องอาศัยเทคนิค วิธีการต่างๆ ต้องร่วมมือกันแก้ปัญหา พัฒนาปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนให้เหมาะกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการนิเทศเป็นกระบวนการนำและมีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนและคุณภาพของผู้เรียนเป็นเป้าหมาย

ความหมายของการนิเทศ

มีผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้หลายลักษณะ ดังนี้

Spears (1967 : 16) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศ การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนของครู โดยทำงาน ร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนี้ การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการกระตุ้นความเจริญก้าวหน้า ของครู มุ่งหวังที่จะช่วยครู เพื่อให้ครูช่วยเหลือตนเองได้

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2526 : 234) กล่าวถึงการนิเทศการศึกษาไว้ว่า เป็นการ ปรับปรุงการสอนโดยวางแผนเพื่อพัฒนาการสอน ให้เกิดผลดีแก่นักเรียน การนิเทศการสอนมิใช่ เพียงปรับปรุงตัวครู โดยเห็นว่าครูยังทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ หากเพียงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ นโยบาย การศึกษา จุดประสงค์ของการศึกษา การพิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตร วิธีสอนของครู และ ความร่วมมือของคณะครูในโรงเรียน

สังัด อุทรานันท์ (2527 : 45 - 48) กล่าวถึงการนิเทศและการติดตามผลการใช้ หลักสูตรว่าเป็นหน้าที่ของส่วนกลางที่จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ เพื่อติดตามผลการใช้หลักสูตรโดยตรง และส่วนท้องถิ่นก็อาจจะดำเนินการให้คำแนะนำ และช่วยเหลือแก่ผู้สอนในการใช้หลักสูตรเพื่อให้ ผู้สอนดำเนินการใช้หลักสูตรได้อย่างถูกต้อง การนิเทศการใช้หลักสูตร หรือการนิเทศการจัดการ

เรียนการสอน หรือการนิเทศการปฏิบัติงาน ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญของการนิเทศ คือ เป็นการแนะนำช่วยเหลือ ไม่ใช่การตรวจสอบเพื่อจับผิด ผู้นิเทศจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ การนิเทศต้องดำเนินไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตยและร่วมมือกัน

กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 60 – 85) กล่าวถึง การนิเทศการสอนหรือการนิเทศการปฏิบัติงานว่าเป็นงานที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารทางวิชาการ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการใช้หลักสูตรว่าเป็นการส่งเสริมการทำงานในหน้าที่ของผู้สอนให้ดีขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอนของสถานศึกษา การนิเทศการสอนหรือการนิเทศการปฏิบัติงานเป็นการช่วยเหลือแนะนำหรือปรับปรุงกระบวนการการเรียนการสอนให้ดีขึ้น นอกเหนือจากการนิเทศโดยตรงแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษาจะทำหน้าที่ร่วมกับผู้สอน โดยมีสิ่งที่น่าจะทำการนิเทศ ได้แก่

1. เกี่ยวกับแผนการสอนและการปฏิบัติตามแผน
2. เกี่ยวกับการควบคุมผู้เรียนและระเบียบวินัยของผู้เรียน
3. เกี่ยวกับวิธีการสอน
4. การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน
5. การบันทึกรายงานผลการเรียน

กิจกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถจัดให้แก่ผู้สอน เพื่อช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน เช่น

1. การประชุมชี้แจง
2. ให้ทำงานในฐานะผู้ช่วย
3. ส่งเสริมการเข้ารับการฝึกอบรม
4. ส่งเสริมไปศึกษาต่อ
5. ส่งไปเรียนในบางวิชา ในบางเวลา ตามมหาวิทยาลัย
6. มอบหมายตำแหน่งหน้าที่พิเศษให้ทำ
7. ให้การนิเทศภายใน
8. การประชุมปฏิบัติการ
9. จัดการประชุม อบรมสัมมนา
10. ส่งเสริมให้ผู้สอนหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ
11. ส่งเสริมให้ผู้สอนใช้อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา
12. การประชุมปฏิบัติการ

ส่วนสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 : 89 - 92) กล่าวว่า ผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศภายในสถานศึกษาอาจจะเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา หรือผู้สอนบางท่านร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษา หรือคณะผู้สอนทั้งหมดร่วมกันนิเทศกันเอง ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้นำในการกระตุ้น และจัดระบบการนิเทศภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

สำหรับ ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 205) ได้กล่าวสรุปว่า การนิเทศ หมายถึง กระบวนการในการจัดกิจกรรมอันนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงประสงค์ และเป็นการแสดงถึงกิจกรรม การนิเทศที่เป็นไปในทางให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ ปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อให้ได้มาตรฐานที่กำหนดในการประกันคุณภาพและการนิเทศภายในสถานศึกษา จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โดยตรงที่จะต้องรับผิดชอบดูแลการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา ดังนั้นบทบาทของผู้นิเทศจึงเป็นการช่วยเหลือผู้สอนให้ประสบความสำเร็จดังนี้

1. ความเจริญงอกงามด้านวิชาชีพ มีการวางแผนการสอน พัฒนาการเรียนการสอน พัฒนากระบวนการเรียนการสอน
2. พัฒนาผู้เรียน ทำให้ผู้สอนตื่นตัว กระตือรือร้นอยู่เสมอมีความรอบรู้ในวิทยาการใหม่ ๆ และเพิ่มความรู้อยู่เสมอ
3. ปรับปรุงและเลือกวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับการสอน เป็นการช่วยเหลือผู้สอนให้กำหนดวัตถุประสงค์สอดคล้องกับผู้เรียน
4. พัฒนาเลือกเนื้อหาที่สอน ผู้นิเทศร่วมกับครูผู้สอนเลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับเวลาและวัยของผู้เรียน
5. การเลือกวิธีการสอน ควรจัดวิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน บรรยากาศสิ่งแวดล้อม ผู้บริหารควรช่วยเหลือแนะนำวางแผนการสอนที่ใช้วิธีใด
6. การประเมินผลการสอน ผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดรูปแบบและวิธีประเมินผลมาปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ทำให้ผู้สอนเข้าใจผู้เรียน

การดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาจะสัมพันธ์กับการนิเทศภายนอกสถานศึกษาตามระบบการนิเทศ โดยที่ผู้นิเทศภายในสถานศึกษาต้องเข้าร่วมคิดร่วมทำ ร่วมวางแผนและช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิด ส่วนผู้นิเทศภายนอก ทำหน้าที่สนับสนุนกระตุ้นให้เกิดการนิเทศภายในรวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนทางด้านวิชาการ และแหล่งวิทยาการให้แก่สถานศึกษา

การนิเทศการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการในการพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอน โดยมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้สึกคิด ความเข้าใจ และการปฏิบัติของผู้สอน เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผลดีกว่าเดิมทำให้ผู้เรียนคุณภาพสูงขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษา กระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษานั้นต้องดำเนินการโดยอาศัยพื้นฐานทางวิชาการ อาศัยความร่วมมือของ

บุคลากรในสถานศึกษา ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งเทคนิคในการจูงใจเพื่อให้บรรลุ จุดหมายที่ต้องการ คือคุณภาพของผู้เรียน

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมของสังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนระบบการจัดการศึกษา การจัดการเรียน การสอนในสถานศึกษาจำเป็นต้องแปรเปลี่ยนไปตามระบบการศึกษา เช่น หลักสูตร การจัดและ ดำเนินการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสอนในสถานศึกษาจำเป็นต้องได้รับความรู้เพิ่มเติมและ พัฒนาให้มีความรู้ความสามารถเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง และก้าวทันความเปลี่ยนแปลง ที่กำลังเป็นอยู่

สิ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้สอนในด้านวิชาการและช่วยให้งานวิชาการก้าวหน้ามี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นก็คือ การนิเทศการศึกษา ปัจจุบันการนิเทศการศึกษาโดยศึกษานิเทศก์จากกรม นั้น ไม่สามารถจะทำได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการขยายตัวในด้านจำนวนสถานศึกษา ขนาดของ สถานศึกษา ตลอดจนสาขาวิชาในสถานศึกษานั้น ทำให้จำนวนผู้สอนในสถานศึกษาเพิ่มจำนวน ขึ้นมากกว่าเดิมมากมาย การนิเทศการศึกษาจากภายนอกหรือจากศึกษานิเทศก์จึงไม่เพียงพอ เพราะ การมีศึกษานิเทศก์น้อยกับความรู้ของศึกษานิเทศก์ไม่สามารถครอบคลุมไปทุกสาขาวิชาเมื่อเปรียบ กับผู้สอนของสถานศึกษา และจำนวนผู้สอนและผู้เรียน นักศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหา ในเรื่องนี้ จึงจำเป็นต้องมีการนิเทศภายในสถานศึกษา ดังนั้น จึงสอดคล้องกับการนิเทศ การปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้การทำงานของบุคลากรในสถานศึกษาทำงาน อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามบุคลากรในสถานศึกษาทุกฝ่ายต่างก็มีส่วนร่วม ในการนิเทศการปฏิบัติงานแทบทั้งสิ้นจึงก่อให้เกิดผลดีแก่องค์กรหรือสถานศึกษานั้น ๆ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การนิเทศการปฏิบัติงานและการนิเทศภายในสถานศึกษาจึง จำเป็นในกระบวนการหรือวิธีการที่บุคลากรในสถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพ การเรียนการสอนภายในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

ลักษณะงานนิเทศการศึกษา

Harris (1985 : 10 - 12) ได้แบ่งลักษณะงานนิเทศเป็น 10 งานคือ

1. งานนิเทศเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นงานที่เกี่ยวกับการออกแบบปรับปรุงพัฒนาด้ว การเรียนการสอน งานหลักสูตรอาชีวศึกษา ควรได้รับการพิจารณาถึงความต้องการของ ตลาดแรงงานด้วย ความต้องการของอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความต้องการ ของผู้เรียนประกอบด้วย

2. การนิเทศเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ การแปลความหมายของหลักสูตรเป็นพฤติกรรมการเรียนการสอน การแนะนำการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้องเหมาะสม
 3. การนิเทศเกี่ยวกับการเลือกสรรบุคลากร เป็นการจัดให้มีคณะบุคคลเพื่อมารับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ของการทำกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งการคัดเลือกการบรรจุ การทดสอบ และการพัฒนาบุคลากร
 4. การนิเทศเกี่ยวกับการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ การจัดให้วัสดุ และสื่อการเรียนการสอนให้เพียงพอตามความจำเป็นต่อการใช้ในการเรียนรู้ เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 5. การนิเทศเกี่ยวกับการจัดทำวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ การจัดซื้อและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการเรียนการสอน
 6. การจัดอบรมบุคลากรประจำการ จัดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความก้าวหน้า และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี
 7. การปฐมนิเทศ จัดให้มีความรู้เบื้องต้นแก่ผู้สอนใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าใจ และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน
 8. งานนิเทศการบริการพิเศษ เป็นการจัดบริการอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการสอน รวมทั้งงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักการ นโยบาย แนวปฏิบัติในการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในสถานศึกษา
 9. งานนิเทศเกี่ยวกับความสัมพันธ์ชุมชน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชนให้มีความเข้าใจ รวมทั้งดำเนินการด้านบริการการศึกษาให้ชุมชน
 10. งานประเมินผล เป็นการประเมินผลการสอนทั้งก่อน ระหว่างและหลังเรียน เพื่อนำมาปรับปรุงการสอนให้ดียิ่งขึ้น
- ดังนั้น งานนิเทศการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษาจะมุ่งเน้นในด้านวิชาการในด้าน การปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นสำคัญ

ความมุ่งหมายของการนิเทศ

ความมุ่งหมายของการนิเทศภายในสถานศึกษา มีดังนี้

1. เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการบริหารและงานวิชาการของสถานศึกษา
2. เพื่อบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เพื่อสำรวจ วิเคราะห์ วิจัยและประเมินผลเพื่อปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐาน

การศึกษา

4. เพื่อพัฒนาหลักการ และสื่อการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน และเอกสารทางวิชาการให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการ และจำเป็นของสถานศึกษาและผู้สอน
 5. เพื่อพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะผู้สอนให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อันจำเป็นที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอน การจัดการศึกษาทั้งให้สามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้
- ดังนั้นสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญคือมุ่งเน้นพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะผู้สอนให้มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์อันจำเป็นที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอน การจัดการศึกษาให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา

หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา มีดังนี้

1. การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ
 2. การนิเทศต้องถือหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือ มีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินการและใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
 3. การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคลให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก และพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่
 4. การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยผู้สอนได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเป็นอย่างไร จะมีวิธีแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร
 5. การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์มีวิธีการทำงานที่ดี และความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้
 6. การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพัน และความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน
 7. การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพผู้สอนให้มีความรู้สีกภาคภูมิใจในอาชีพ ผู้สอนต้องใช้วิชาความรู้ความสามารถ และสามารถที่จะพัฒนาได้
- สำหรับ ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 218 - 223) ได้กล่าวว่า การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษา ในปัจจุบันจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารของแต่ละสถานศึกษาที่ร่วมมือกับคณะผู้สอนดำเนินการในขอบข่ายงานแล้วปรับปรุงให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของการจัด

การศึกษา และเน้นความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าการใช้อำนาจหรือเผด็จการและมีหลักการต่าง ๆ ดังนี้

1. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องเป็นประชาธิปไตยหมายถึง ผู้บริหารและผู้นิเทศ เป็นผู้นำประชาธิปไตย คำนึงถึงศักยภาพของบุคลากรทุกคนไม่ยับยั้งความคิดสร้างสรรค์
 2. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องอาศัยพฤติกรรมหรือนิสัยความร่วมมือประสาน หมายถึง การประสานความคิดโดยกระบวนการกลุ่มร่วมมือหาทางแก้ปัญหา
 3. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาจะต้องเป็นวิทยาศาสตร์ หมายถึง การแก้ปัญหาโดยใช้หลักเหตุผล ความจริง การศึกษาค้นคว้า วิจัยเพื่อได้ข้อเท็จจริง
 4. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษา ต้องอาศัยหลักปรัชญาการศึกษา หมายถึง การยึดแนวคิด ทฤษฎีเป็นหลักในการดำเนินงาน
 5. การบริหารและการนิเทศต้องสร้างสรรค์ หมายถึง การส่งเสริมให้มีความคิด รู้จักคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ นำนวัตกรรมมาใช้ในการเรียนการสอน
 6. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษา ต้องอาศัยหลักการประเมิน เพื่อให้ทราบผลที่ชัดเจน หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 7. ความรับผิดชอบและการควบคุมของการบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาต้องควบคู่ไปกับระบบ หมายถึง ความมอบหมายความรับผิดชอบแก่บุคลากรเป็นไปตามระบบ
 8. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษา ต้องยึดความเจริญเติบโตและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จุดมุ่งหมายสำคัญคือส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน
 9. การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษา ต้องมีความยืดหยุ่นพอที่จะปรับให้สอดคล้องกับความต้องการการจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ด้านอาคาร หลักสูตร กระบวนการสอน อุปกรณ์ และการกำหนดมาตรฐาน ต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
- สรุปได้ว่า หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นแนวปฏิบัติที่ผู้นิเทศต้องนำไปปฏิบัติขณะทำการนิเทศ และมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ยึดหลักการ ทฤษฎี การมีส่วนร่วมในการทำงาน เป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพผู้สอนและที่สำคัญส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน

ผู้นิเทศในสถานศึกษา

การนิเทศในสถานศึกษามีจุดมุ่งหมายหลักก็เพื่อพัฒนาผู้สอนในสถานศึกษา การนิเทศเป็นงานที่สร้างกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน โดยการแนะนำ เสนอแนะ และให้บริการด้านวัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิคและวิธีปฏิบัติงาน การนิเทศควรทำอย่างมีระบบและก่อให้เกิดขวัญกำลังใจแก่ผู้รับการนิเทศ เพื่อให้การศึกษาเกิดผลสัมฤทธิ์ตามความหวังของการศึกษา

ดังนั้น ผู้นิเทศการศึกษาจึงเป็นบุคคลใดก็ได้ที่สามารถปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายนี้ได้ตามข้อเท็จจริงแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทต่อการนิเทศภายในสถานศึกษา เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงทำหน้าที่ทั้งบริหาร และนิเทศจึงถือได้ว่าปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์ในฐานะนักบริหาร อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีภารกิจมากมาย จึงสามารถพิจารณาจากบุคคลที่มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อปรับปรุงสมรรถภาพการเรียนรู้การสอน โดยการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนมากกว่าการชี้แนะหรือสั่งการ ชุมศักดิ์ อินทร์รัช (2551 : 238) กล่าวถึง ผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารและนิเทศภายในสถานศึกษามีดังนี้

1. ผู้อำนวยการโรงเรียน
2. รองผู้อำนวยการโรงเรียน
3. หัวหน้ากลุ่มสาระวิชา
4. ผู้สอนในสถานศึกษา

สรุป ผู้นิเทศภายในสถานศึกษา จะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาเองหรือผู้ที่ผู้บริหารสถานศึกษามอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศ ซึ่งสามารถทำหน้าที่นิเทศในวิชาที่เป็นผู้สอนแก่เพื่อนร่วมงานตามลักษณะงานและมีความรับผิดชอบสูงอาจเป็นผู้สอนเองก็ได้

เทคนิควิธีการนิเทศ

วิธีการนิเทศที่สถานศึกษาสามารถนำมาใช้ได้ดังนี้

1. การเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้
2. การเชิญสถานประกอบการ โรงงานอุตสาหกรรม และบริษัทห้างร้านมาสาธิตอุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ
3. การไปศึกษาดูงานตามหน่วยงานต่าง ๆ
4. สถานศึกษาจัดแหล่งและบริการทางวิชาการ

5. การสนทนาทางวิชาการ
6. การสาธิตการสอน
7. การประชุมสัมมนา
8. การสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียน

เทคนิคการนิเทศภายในสถานศึกษาสามารถทำได้หลายรูปแบบ รวมทั้งสามารถผสมผสานแต่ละรูปเข้าด้วยกัน แต่จะใช้รูปแบบใด เมื่อใดนั้น ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพปัญหาของสถานศึกษาเป็นสำคัญ

ดังนั้นการจะเลือกเทคนิควิธีใด ผู้นิเทศสามารถพิจารณาได้ โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของการนิเทศ
2. เวลาที่ใช้ในการนิเทศ
3. งบประมาณที่ใช้ในการนิเทศ
4. ขนาดของกลุ่มผู้รับการนิเทศ

ขั้นตอนในการบริหารงานนิเทศในสถานศึกษา

การนิเทศจะประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสม ขั้นตอนในการบริหารงานนิเทศจึงมีความสำคัญ ที่จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศเป็นขั้นตอนแรกที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดก่อนที่ผู้นิเทศจะดำเนินการนิเทศ ผู้นิเทศต้องทราบสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ

สภาพปัจจุบัน เป็นสภาพที่เป็นจริงและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนความต้องการหมายถึงเป็นจุดสุดท้ายที่ต้องการจะไปถึง เป็นสภาพที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้น มิใช่กำหนดลอย ๆ ตามใจใครก็ได้ แต่ต้องกำหนดโดยคำนึงถึงองค์ประกอบมากมายที่ควรจะนำมาศึกษาและพิจารณาประกอบคือ

1. นโยบายของสถานศึกษาในด้านการนิเทศ
2. ปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา
3. ข้อมูลที่ได้จากสภาพปัจจุบัน หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ทั้งทรัพยากรบุคคลและวัสดุ
4. ผลสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อสภาพปัญหาและความต้องการการนิเทศ

จากการศึกษาและสำรวจ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากสภาพปัจจุบันกับสภาพที่ต้องการแล้ว สถานศึกษาก็จะพบว่ามิจานมากมายที่ต้องการดำเนินการในเวลาเดียวกันแต่

สถานศึกษาก็มีข้อจำกัดทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณการและทรัพยากรอื่น จึงจำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ โดยพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้

1. ขนาดและขอบข่ายของปัญหาที่เกิดขึ้น
2. ความรุนแรงของปัญหาที่พบ
3. ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่
4. นโยบายและความต้องการอย่างเร่งด่วนในเรื่องนั้น ๆ เมื่อได้ศึกษาสภาพ

ปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของการนิเทศแล้ว ก็จะได้วางแผน การจัดโครงการนิเทศต่อไป
 ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและการจัดทำโครงการนิเทศ การวางแผนตามลักษณะงานนิเทศในสถานศึกษา หมายถึง วิธีการที่อาศัยหลักการและเหตุผลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาความต้องการของสถานศึกษาว่า มีความต้องการนิเทศในด้านใดบ้างแล้วนำมาจัดทำแผนและโครงการนิเทศต่อไป ในการวางแผนยังกำหนดวิธีการว่าจะทำอย่างไร โดยกำหนดเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

การจัดทำแผนงานและโครงการนิเทศนั้น ต้องจัดทำล่วงหน้าก่อนที่จะดำเนินการนิเทศ เช่น ถ้าต้องการนิเทศในเรื่องการสอน จากการศึกษาพบว่า ผู้สอนยังขาดการนำสื่อการสอนมาใช้ ยังใช้วิธีสอนแบบบรรยายมากกว่าวิธีสอนอื่น จึงควรจัดแผนงานและโครงการนิเทศในด้านการส่งเสริมการใช้สื่อการสอน โดยสาริตการสอนแบบต่าง ๆ เป็นต้น

การทำแผนงานและโครงการนิเทศถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำรายละเอียดของแผนซึ่งเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ให้เฉพาะมากขึ้นและกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

1. แจกแจงกิจกรรมการนิเทศที่จะทำในโครงการนั้น
2. กำหนดแผนงานการนิเทศ รวมถึงการกำหนดหน่วยปฏิบัติค่าใช้จ่าย เวลา และสถานที่ เป็นต้น
3. จัดทำงบประมาณโครงการ การขออนุมัติและดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินงาน การดำเนินการนิเทศเป็นการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้ได้รับความต้องการหรือเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. การให้ความรู้ในงานที่ปฏิบัติ เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่าจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง จะมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไรและจะอย่างไรจึงจะได้ผลงานที่ออกมาอย่างมีคุณภาพ เป็นความจำเป็นสำหรับการเริ่มการนิเทศที่จัดขึ้นใหม่ เพื่อจะได้สร้างความเข้าใจกันและทำให้การนิเทศนั้นได้ผล

2. การปฏิบัติงานประกอบด้วยการปฏิบัติงานที่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่ายคือ

2.1 ผู้รับการนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้รับการนิเทศลงมือปฏิบัติงาน ตามความรู้ความสามารถที่ได้รับ

2.2 ผู้ให้การนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้ให้การนิเทศ และดูแลให้ผู้รับการนิเทศทำงานสำเร็จตามที่วางไว้

2.3 ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้ที่สนับสนุนการนิเทศ ผู้บริหารสถานศึกษาจะให้การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ค่าใช้จ่าย วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จะช่วยในการปฏิบัติงานไปพร้อม ๆ กับการทำงานจึงจะได้ผล

3. การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลจากหลายฝ่าย ผู้รับการนิเทศควรได้รับการเสริมสร้างกำลังใจ โดยเฉพาะจากฝ่ายบริหาร เพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจและทำงานด้วยความพึงพอใจ การสร้างขวัญและกำลังใจควรปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับการทำงานจึงจะได้ผล

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ การประเมินผลเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการประเมินผล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ทำการประเมินผล หลักการที่ใช้ในการประเมินผล มีดังนี้

1. การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยการตั้งจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน การใช้เครื่องมือและการรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับของฝ่ายนิเทศ ผู้สอนและผู้เรียนนักศึกษา

2. การประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งของการนิเทศที่จำเป็นต้องทำ เมื่อได้จัดทำโครงการนิเทศแล้ว

3. การประเมินผลต้องอาศัยข้อมูลจากหลายฝ่าย ทั้งจากผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ

4. การประเมินผลสามารถทำได้ 2 ระยะคือ การประเมินผลระหว่างโครงการนิเทศ(Formative Evaluation) เพื่อจะได้พิจารณาวิธีดำเนินการเพื่อปรับปรุงโครงการนิเทศ ส่วนการประเมินผลสรุปเป็นการประเมินผล เพื่อการตัดสินใจถึงผลที่ได้รับจากโครงการนิเทศ

5. การประเมินผลเป็นระบบ มี 3 ส่วนคือ

5.1 การประเมินผลที่ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ การประเมินผลที่มุ่งตัวผู้เรียน นักศึกษา เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน รวมทั้งคุณสมบัติและคุณภาพของผู้สอน

5.2 การประเมินผลที่กระบวนการ เป็นการประเมินผลขณะดำเนินการตามโครงการนิเทศ เพื่อปรับปรุงโครงการนิเทศ

5.3 การประเมินผลผลิต เป็นการประเมินผลหลังจากดำเนินการตามโครงการนิเทศแล้วพิจารณาผลที่ได้จากโครงการนิเทศว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

การประเมินผลมีเทคนิควิธีการ ดังนี้คือ

1. การประเมินผลเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในลักษณะประเมินผลเดี่ยวหรือประเมินผลที่เป็นกลุ่ม ผู้ดำเนินการการประเมินจะรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง การประเมินผลนี้ต้องใช้เครื่องมือที่มีความเชื่อถือและมีความเที่ยงตรงในการวัด จึงอยู่ที่คุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ เช่น แบบสอบถามชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการวิเคราะห์และการแปลผลข้อมูลด้วย

2. การประเมินผลเชิงคุณภาพ เป็นการประเมินผลจากการสังเกต สัมภาษณ์ การประชุม สัมมนาร่วมกัน อาจมีแบบสังเกตพฤติกรรม แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วยก็ได้ การประเมินผลแบบนี้ผู้ประเมินต้องมีความละเอียด ช่างสังเกตขณะเดียวกันก็ต้องไม่มีอคติ มีใจเป็นกลาง

โดยทั่วไปการประเมินผลการนิเทศ จะใช้เทคนิควิธีทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ ประกอบกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้

ส่วนการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการนิเทศภายในสถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ คือ

1. เมื่อประเมินผลแล้ว พบว่า ผลที่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ก็สามารถนำวิธีการที่ใช้ไปนิเทศในกลุ่มอื่นต่อไป
2. เมื่อประเมินผลแล้ว พบว่า ผลการนิเทศยังมีข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไข ก็สามารถที่จะปรับปรุงวิธีการใหม่ให้เหมาะสม
3. เมื่อประเมินผลแล้ว พบว่า วิธีการนิเทศที่ใช้ปฏิบัติจากผู้บริหารนิเทศและมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์มาก ก็ควรจะได้วางแผนการนิเทศใหม่
4. เมื่อการประเมินผลแล้ว พบว่า เทคนิควิธีที่นำมาใช้ได้ผลดีมาก ฝ่ายประชาสัมพันธ์สามารถประชาสัมพันธ์ให้สถานศึกษาอื่นนำไปใช้ปฏิบัติได้

การบริหารและการนิเทศภายในสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการทางประชาธิปไตย เคารพในความสามารถ ความอิสระเชิงวิชาการ ความรับผิดชอบหน้าที่และบทบาทของตนเองมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพของกระบวนการและผลผลิต การนิเทศภายในสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมกับสังคมไทย (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2551 : 250 - 251)

การนิเทศการปฏิบัติงานและการนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นงานที่มุ่งเน้นการช่วยพัฒนาผู้สอนในด้านวิชาการ ด้านการเรียนการสอน และการติดตามผลการปฏิบัติงานเพื่อเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา ทั้งนี้ต้องอาศัยการสร้างความร่วมมือและแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อให้จัดการเรียนการสอนได้ตามมาตรฐานที่กำหนดอันนำไปสู่จุดหมายปลายทาง

ที่พึงประสงค์ โดยใช้หลักการและเทคนิควิธี และเป็นการติดตามการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและความรับผิดชอบ

สรุปได้ว่า การนิเทศและการติดตามผล หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรม แนะนำช่วยเหลือและการให้คำปรึกษา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอน ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ อันนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงประสงค์ โดยใช้หลักการและเทคนิควิธี และเป็นการติดตามการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและความรับผิดชอบ

13) การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research)

การวิจัยแบบผสมผสานเป็นการศึกษาระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ งานวิจัยที่ใช้วิธีการผสมผสานนั้นช่วยให้ผู้วิจัยรวมข้อมูลเชิงปริมาณบางส่วนที่จะสมบูรณ์ได้ด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ ในทางตรงกันข้าม วิธีการแบบผสมยังช่วยให้เข้าใจผลการวิจัยง่ายขึ้นว่าศึกษาอะไรมา จึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณสามารถทำพร้อมกันได้ ดังที่ Fraenkel และ Wallen (1932 : 140) ได้กล่าวว่าวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณสามารถทำพร้อมกันได้และควรเป็นเช่นนั้นด้วย การเตรียมแบบสอบถามเพื่อในการวิจัยส่วนใหญ่มักจะเป็นคำถามปลายเปิด (มีตัวเลือกตอบ) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เลือกเขียนคำตอบ ในขณะที่เดียวกันก็มีคำถามแบบปลายเปิดซึ่งอาจใช้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่สุ่มเลือก จากงานวิจัยมากมายในอดีตนั้นมักใช้การวิจัยทั้งสองวิธีคือการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีการนำเสนอข้อมูลทั้งสองด้าน อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันว่า การใช้วิธีการทั้งสองแบบ คือการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในเวลาเดียวกัน ซึ่งจะทำให้ได้ผลการวิจัยที่ดีพร้อมนั้นอาจทำได้ยาก บ่อยครั้งงานวิจัยที่ได้มักออกมาไม่ได้ดีทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งวิธีการวิจัยแบบใดดีกว่ากันนั้นไม่สามารถบอกได้ ตามที่ Fraenkel และ Wallen (1932 : 140) ได้กล่าวว่า “ไม่มีวิธีการใดที่ดีที่สุด มันขึ้นอยู่กับว่าคุณกำลังศึกษาเรื่องอะไร และคุณต้องค้นพบหรือได้คำตอบแบบใด หากคุณต้องการศึกษาว่าชาวอเมริกันส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอย่างไรกับประเด็นนั้น ประเด็นนี้ คุณควรออกแบบสำรวจในการศึกษารุ่นนี้เป็นเชิงปริมาณ การออกแบบและการทดสอบเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูลเป็นวิธีการที่ดีที่สุด หากคุณต้องการทราบเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน และประสบการณ์ของสมาชิกส่วนใหญ่ในโรงเรียนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างนั้น วิจัยเชิงคุณภาพย่อมเป็นวิธีการที่ดีกว่าที่จะเลือกใช้ในการวิจัยหัวข้อดังกล่าว ไม่ต้องสงสัยไปยังบางคำถามในบางเรื่อง บางหัวข้อว่า วิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้ช่วย หรือใช้ไม่ได้ กับงานวิจัยของคุณ หรือบางครั้งวิจัยเชิงปริมาณ ก็เป็นจริงแบบนั้น เช่นกัน”

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการวิจัยผสมผสานจะช่วยสะท้อนความเป็นจริงและช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่มีลักษณะประเด็นแนวคิดที่มีมิติแตกต่างกัน

ความหมายของการวิจัยแบบผสมผสาน

การวิจัยแบบผสมหรือแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) เป็นกระบวนการวิจัยที่ผสมผสานรูปแบบหรือใช้เทคนิควิธีการเก็บรวบรวมหรือวิเคราะห์ข้อมูลหลายวิธีหรือเป็นกลยุทธ์ที่เชื่อมระหว่างการศึกษาเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อช่วยให้นักวิจัยเข้าถึงคำตอบที่เป็นจริงได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น และมีความชัดเจนในหลากหลายมิติ การวิเคราะห์หรือเก็บข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อาจเกิดในเวลาเดียวกันหรือเป็นลำดับก่อนหลังก็ได้ โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญกับข้อมูลและการบูรณาการข้อมูล ณ จุดใดจุดหนึ่งในกระบวนการวิจัย นักวิชาการบางท่านเรียกว่าการวิจัยผสมผสานวิธีหรือการวิจัยเชิงบูรณาการ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ นัตรารณณ์, 2549 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552 : 49)

การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) เป็นกระบวนการวิจัยที่ใช้วิธีการ หรือเทคนิคตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปร่วมกันเพื่อตอบคำถามของการวิจัยหรือเพื่อให้สามารถบรรลุผลของการวิจัยอย่างชัดเจน รอบด้าน ทำให้การวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น ช่วยให้ได้ทางเลือกใหม่เพิ่มขึ้นจากวิธีดั้งเดิมในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพียงวิธีเดียว เมื่อผู้วิจัยพิจารณาว่าการใช้วิธีเดียวหรือเทคนิคเดียวไม่อาจให้ความรู้ความจริงที่มุ่งหวังได้ จำเป็นต้องใช้หลากหลายวิธี หลายเทคนิคประกอบกัน หรือผสมผสานกันจึงจะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรอบด้านและให้ข้อเท็จจริงได้ตรงตามต้องการ (บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552 : 49)

วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน

Fraenkel และ Wallen (1932 : 140) ได้กล่าวว่าวิธีการวิจัยแบบผสมผสานมี 3 วิธี ดังนี้

1. **แบบไตรภาคี** คือการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เปรียบผลลัพธ์และหาว่าข้อมูลที่ได้อิงค่าต่อกันหรือไม่ ตัวอย่างเช่น วิจัย เรื่อง การคุมทางร่างกายและความรู้สึกในเด็ก งานวิจัยนี้อาจใช้แบบสอบถามทั้งสองแบบ ให้เด็ก ผู้ปกครอง และครูกรอกแบบสอบถาม (เชิงปริมาณ) และสัมภาษณ์ (เชิงคุณภาพ) เพื่อเป็นการตรวจสอบแต่ละฝ่ายด้วย
2. **แบบอรรถาธิบาย** ขั้นแรก เก็บข้อมูลการวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เชิงปริมาณก่อน และตามปิดท้ายด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อเป็นการสรุปการศึกษาค้นคว้าเชิงปริมาณที่

ได้มา ตัวอย่างเช่น ผลการวิจัยหนึ่ง พบว่า นักเรียนในโปรแกรมใหม่มีคะแนนสอบสูงกว่าโปรแกรมทั่วไป และมีการออกกลางคั่นน้อยกว่า นักวิจัยเรื่องนี้อาจใช้วิธีการสัมภาษณ์นักเรียนเหล่านี้เพิ่มเติมเพื่อหาว่าโปรแกรมใดที่นักเรียนคิดว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด

3. แบบเชิงสำรวจ ขั้นแรก เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและใช้ข้อมูลที่ได้นำมาพิจารณาหาทิศทางในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลดังกล่าวนี้นำมาใช้เพื่อหาค่าหรือขยายผลข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มา ตัวอย่างเช่น ผลการวิจัยผลการศึกษารื่อง ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ของโรงเรียนแห่งหนึ่ง พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่เป็นส่วนน้อยมีความรู้สึกที่ตนแตกต่างแปลกแยกจากคณะครูและคณะผู้บริหาร โรงเรียน แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยอาจใช้เพื่อประเมินความรู้สึกดังกล่าวที่ผู้ปกครองมี

ประโยชน์ของการวิจัยแบบผสมผสาน

ปัจจุบันนักวิจัยเชิงปริมาณ และนักวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็ได้เปิดใจรับและนำข้อดีของการวิจัยอื่นที่ไม่ใช่แขนงการวิจัยที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญอยู่แล้ว มาออกแบบการวิจัยเชิงผสมผสานทั้งนี้ได้มีผู้กล่าวถึงประโยชน์หรือข้อดีของการวิจัยแบบผสมผสานพอสรุปได้ดังนี้ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ นัตรภรณ์, 2549 ; Green, Caracelli และ Graham, 1989 ; green, 2006 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552 : 49)

1. เป็นการเปิดรับและนำข้อดีของแนวทางการวิจัยอื่นมาใช้ออกแบบการวิจัยเชิงผสมผสานเพื่อแก้จุดอ่อนโดยการเสริมจุดแข็งของแต่ละวิธี โดยเฉพาะเมื่อผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าการอิงวิธีเดียวจะได้ข้อมูลที่ตรงกับข้อเท็จจริงที่มีความเที่ยงตรง ทำให้สามารถอธิบายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ช่วยให้ได้ทางเลือกใหม่เพิ่มจากวิธีเก่าดั้งเดิมในการออกแบบงานวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวหรือรูปแบบเดียว

3. ช่วยพัฒนาการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้านและหลากหลายมิติ ทำให้ได้ข้อมูลมาเสริมกันในภาพรวม ช่วยเพิ่มความเที่ยงตรงและความถูกต้องของสารสนเทศ ทำให้ได้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. ช่วยค้นหาความขัดแย้งของข้อค้นพบ ที่อาจเป็นประเด็นใหม่ที่นำเสนอโดยผู้วิจัยคาดไม่ถึง

5. ช่วยตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล เช่น การใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation)

6. ช่วยให้ได้ข้อมูลงานวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับกัน เช่น ได้ข้อมูลเชิงปริมาณแล้วใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีเชิงคุณภาพ
7. เพื่อขยายขอบเขตความกว้างและความลึกของงานวิจัย
8. การใช้วิธีผสมในระดับข้อมูล ช่วยแก้ข้อจำกัดของอคติ (bias) ช่วยให้งงข้อสรุปได้อย่างมั่นใจขึ้น

ข้อควรคำนึงของการวิจัยแบบผสมผสาน

บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด (2552 : 49) กล่าวว่า การวิจัยแบบผสมผสานแม้จะมีประโยชน์หลายประการแต่ก็มีข้อจำกัดบางประการที่พึงระมัดระวัง เช่น

1. นักวิจัยต้องมีความรู้และประสบการณ์ในการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่ถูกต้องตามหลักวิธี มิฉะนั้นจะได้งานวิจัยที่ไม่สมบูรณ์ หรือเข้มแข็งเท่าที่ควร
2. การวิจัยแบบผสมจะต้องใช้เวลาและทรัพยากรในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในปริมาณมากกว่าการทำวิจัยเชิงเดี่ยว ถ้ามีงบประมาณและเวลาที่จำกัด อาจไม่สามารถทำได้ ยกเว้นเป็นการใช้ข้อมูลเสริมเพียงบางส่วน
3. อาจมีการใช้การวิจัยแบบผสมตามสมัยนิยม โดยเป็นการใช้แบบผิดๆ ตามที่ตนเข้าใจหรือโดยบังเอิญ เช่น นักวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบผิวเผิน หรือนักวิจัยเชิงคุณภาพคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มตามหลักสถิติโดยไม่พิจารณาหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม เป็นต้น

การออกแบบการวิจัยแบบผสมผสาน

การวิจัยแบบผสมผสานในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ในปัจจุบันจำแนกออกเป็นสองลักษณะ คือ ระเบียบวิธีแบบผสม และการวิจัยรูปแบบผสม (วิโรจน์ สารรัตน์, 2545 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552 : 51)

ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed method) เป็นการออกแบบแผนการวิจัยที่ผู้วิจัยจะต้องกำหนดประเภท (Type) การวิจัยที่จะนำมาผสมกันก่อนว่าจะเป็นการวิจัยประเภทไหน เช่น กรณีกระบวนการค้นเชิงปริมาณ จะเป็นการวิจัยเชิงทดลอง หรือไม่เชิงทดลอง หากเป็นการวิจัยเชิงทดลองจะเป็นรูปแบบใด หากไม่เชิงการวิจัยเชิงทดลองจะเป็นรูปแบบใด เช่น กรณีกระบวนการค้นเชิงคุณภาพจะเป็นการวิจัยเฉพาะกรณี การวิจัยเชิงมานุษยวิทยา การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ หรือการ

วิจัยเชิงปรากฏการณ์ เป็นต้น เมื่อกำหนดประเภทการวิจัยที่จะนำมาผสมกันได้แล้ว จึงออกแบบการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ออกแบบเครื่องมือ ออกแบบการรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเภท ผู้วิจัยจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนว่าเป็นการผสมกันในระดับประเภทของการวิจัย ไม่ใช่ระดับการรวบรวมข้อมูล

การวิจัยรูปแบบผสม (Mixed model studies) เป็นการวิจัยที่มีการออกแบบให้มีวิธีวิทยาผสมทุกขั้นตอน จำแนกเป็นสองลักษณะ คือ ลักษณะใช้วิธีวิทยาแบบเดียวในขั้นตอนของการวิจัย (Single application within stage of studies) และลักษณะใช้วิธีวิทยาแบบพหุในขั้นตอนของการวิจัย (Multiple application within stage of studies)

ระเบียบวิธีแบบผสม (Mixed method) เป็นการออกแบบแผนการวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายประการดังนี้

1. เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในผลของการวิจัย ซึ่งอาจจำแนกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) โดยใช้นักวิจัยจากหลากหลายสาขา ด้านทฤษฎี (Theory triangulation) โดยใช้ทัศนะในการแปลผลการวิจัยที่หลากหลาย และด้านวิธีวิทยา (Methodological triangulation) โดยใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลาย

2. เพื่อเป็นการเสริมให้สมบูรณ์หรือเติมให้เต็ม (Complementarily) เช่น ตรวจสอบประเด็นที่ซ้ำซ้อนหรือประเด็นที่แตกต่างของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

3. เพื่อเป็นการริเริ่ม (Initiation) เช่น ค้นหาประเด็นที่ผิดปกติ ประเด็นที่ผิดธรรมดา ประเด็นที่ขัดแย้งหรือทัศนะใหม่ ๆ เป็นต้น

4. เพื่อเป็นการพัฒนา (Development) เช่น นำเอาผลจากการศึกษาในขั้นตอนหนึ่งไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับในอีกขั้นตอนหนึ่ง เป็นต้น

5. เพื่อเป็นการขยาย (Expansion) ให้งานวิจัยมีขอบข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น
 ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จัตุราภรณ์ (2549 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552 : 52) ได้ยกตัวอย่างสถานการณ์ที่เหมาะสมกับการวิจัยแบบผสมผสานสรุปได้ดังนี้

1. เมื่อต้องการทำการวิจัยเชิงนโยบายหรือการวิจัยเชิงประเมินเพื่อศึกษาผลกระทบของวิธีการใดหรือโครงการใด ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่มาจกหลายแหล่งและหลายแง่มุมในการลงข้อสรุปอย่างเที่ยงตรง เพื่อนำไปใช้เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ

2. เมื่อต้องการศึกษาในประเด็นหรือสถานการณ์ที่ซับซ้อน ซึ่งมองจากจุดเดียวจะทำให้สรุปได้เพียงบางส่วน อันอาจทำให้นักวิจัยตีความคลาดเคลื่อนได้ เช่น การวิจัยเชิงทดลองในชั้นเรียนเพื่ออธิบายเปรียบเทียบ Treatment ใดได้ผลหรือไม่ได้ผล

3. เมื่อต้องการหาคำตอบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เป็นประเด็นโต้แย้งในสังคม หรือในวงวิชาชีพใดๆ ซึ่งผลการวิจัยอาจใช้เป็นข้อบ่งชี้หรือนำไปสู่ข้อยุติในประเด็นความขัดแย้ง นั้นๆ ได้ เช่น ผลกระทบของการสร้างเขื่อน

4. เมื่อผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าการอ้างอิงวิธีการเดียวจะได้ข้อมูลที่แท้จริง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลอาจปิดบังหรือให้คำตอบผิวเผิน ถ้าใช้วิธีวิจัยแบบผสมในหลายระดับและเก็บ รวบรวมข้อมูลหลายวิธีในสถานการณ์จริงก็น่าจะช่วยเสริมและยืนยันข้อมูลให้สมบูรณ์มากขึ้น

5. เมื่อผู้วิจัยต้องการซื้อค้นพบทั้งภาพกว้างและภาพลึก การวิจัยเชิงสำรวจทำให้ตอบคำถามในภาพกว้างของสถานการณ์ที่เป็นอยู่แต่ไม่สะท้อนความเป็นจริงในเชิงทางตรงข้าม การศึกษาเฉพาะกรณีให้ข้อมูลเฉพาะบริบท ไม่ฉายภาพกว้าง จึงเป็นข้อจำกัดที่ทำให้งานวิจัยไม่ครบ มิติ ถ้าออกแบบการวิจัยแบบผสม น่าจะได้ผลงานวิจัยที่มีคุณค่ามากขึ้นในโครงการวิจัยเดียว เพราะ สามารถตอบคำถามได้ทั้งระดับกว้างและลึก

สรุปได้ว่า การวิจัยแบบผสมผสาน เป็นการนำเทคนิควิธีการวิจัยเชิงปริมาณและ เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาผสมผสานกันในการทำวิจัยเรื่องเดียวกัน เพื่อที่จะตอบคำถามการ วิจัยได้สมบูรณ์ขึ้นกว่าในอดีต มีพื้นฐานแนวคิด จากการหลอมรวมปรัชญาของกลุ่มปฏิฐานนิยม และกลุ่มปรากฏการณ์นิยมเข้าด้วยกัน อาจเรียกว่า เป็นกลุ่มแนวคิด ของกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatist) ซึ่งมีความเชื่อว่าการยอมรับธรรมชาติของความจริงนั้นมีทั้งสองแบบตามแนวคิด ของนักปรัชญาทั้งสองกลุ่ม

14) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิชญ์ ก่อเกียรติยากุล (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาขั้น พื้นฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ในเขตการศึกษา 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในเขต การศึกษา 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำกลุ่มบุคคลในองค์กรทางการศึกษาและผู้นำกลุ่มบุคคลในองค์กร ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในเขตการศึกษา 2 ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับรูปแบบการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในเขตการศึกษา 2 ซึ่งได้สังเคราะห์ขึ้น ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวคือ ด้านการบริหารและการจัดการ เห็นด้วยกับการที่จะให้กระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจน้อยลง แต่จะมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนด นโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาให้กับสถานศึกษาในสังกัด ด้านหลักสูตร เห็นด้วยกับการให้ สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง โดยให้ชุมชนและ ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดทำแผนการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับสภาพ

ความพร้อม และความต้องการของผู้เรียนและชุมชน บริหารการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ
 ดำเนินการตามระบบเทียบโอนผลการเรียน สถานศึกษาสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้ ให้สอดคล้อง
 กับหลักสูตรแกนกลางและความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ครูมีอิสระในการเลือกแบบเรียนและ
 สร้างประมวลการสอน สถานศึกษามีอิสระในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะกับสภาพชุมชน
 และมุ่งพัฒนาผู้เรียนในลักษณะองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ด้าน
 กระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอื่น
 ให้เหมาะกับการเรียนรู้ รวมทั้งให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการปรับ
 เปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน และการให้ปราชญ์ท้องถิ่นมี
 บทบาทในการจัดการเรียนการสอน

สุวิมล เขี้ยวแก้วและคณะ(2544) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารงาน
 วิชาการในเขตพื้นที่การศึกษาสำหรับห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ในพื้นที่ห้าจังหวัดชายแดน
 ภาคใต้ ควรมีหน่วยงานย่อยซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบงานหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
 ต้องเน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งความรู้ความสามารถ
 เจตคติที่ดีและรับผิดชอบต่อสังคมเพื่ออยู่อย่างสันติสุขในสังคมไทย เน้นการมีส่วนร่วมขององค์กร
 ต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้มี
 คุณภาพที่เหมาะสมแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษาต้องรับผิดชอบในการนำ
 หลักสูตรแกนกลางซึ่งกำหนดโดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมาสู่การปฏิบัติ และหลักสูตร
 ท้องถิ่น ซึ่งคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาได้กำหนดขึ้นมาจาก โดยคำนึงถึงการบูรณาการจาก
 หลายส่วน ได้แก่ ความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ ความสนใจและ
 ความต้องการของผู้เรียนและผู้รับบริการ วัฒนธรรมประเพณี ความพร้อมของบุคลากร วัสดุ
 อุปกรณ์ สถานที่ งบประมาณ ความแตกต่างทางเชื้อชาติศาสนา ความต้องการด้านการใช้ทรัพยากร
 บุคคล ส่วนด้านการวัดและประเมินผลควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
 ในการประเมินผลการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาด้วย

อาไชนัน่า อับดุลละ(2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้
 รูปแบบห้องเรียนวิถีอิสลามของนักเรียนช่วงชั้นที่1 โรงเรียนบ้านจะแนะ พบว่า การจัดการเรียนรู้
 รูปแบบห้องเรียนวิถีอิสลาม ส่งผลให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมดีขึ้น ครูและผู้บริหารมีขวัญและ
 กำลังใจในการทำงาน และเกิดความรักต่อชุมชนมากขึ้น โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาวิชาศาสนา
 ควบคู่วิชาสามัญที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนวิถีอิสลาม ส่งบุตรหลานมาเรียนมากขึ้น และต้องการ
 ให้โรงเรียนดำเนินการต่อไป เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

อมรวิชัย นาคทรพรพและคณะ(2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษา เพื่อท้องถิ่นในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ได้ค้นพบรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบ การปรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำหลักศาสนาอิสลามเข้าไปสู่จิตใจและวิธีการดำเนินชีวิตของเด็ก ผ่านรูปแบบการสอนที่หลากหลาย อาทิ การสอนอิสลามศึกษาและศาสนศึกษาควบคู่สามัญศึกษา โดยการนำเนื้อหาหลักสูตรอิสลามศึกษามาปรับให้เข้ากับช่วงชั้นต่างๆ ในโรงเรียนของรัฐ และ พัฒนาให้สามารถเทียบวัดมาตรฐานระดับความรู้ทางศาสนาได้ หรือการปรับรูปแบบการสอนโดย เพิ่มบทบาทการสอนสายสามัญที่เข้มแข็งขึ้นควบคู่กับการสอนศาสนาที่เป็นวิถีหลักของโรงเรียน เอกชนสอนศาสนา ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบการบูรณาการการเรียนรู้บนฐานพหุวัฒนธรรมศึกษารวมถึงการเรียนรู้พหุภาษา เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะทางวิชาการที่หลากหลายเพื่อการเรียนรู้ต่อไปในระดับสูงและการทำงานในอนาคต และการจัดการเรียนรู้สหวิทยาการเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมที่สอดคล้องกับความสนใจและภายใต้บริบทของท้องถิ่น บนฐานการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มครูและโรงเรียนแต่ละพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ปรีชา ยาชะรัต (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของครูในโรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของครูในโรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของครู โรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการเตรียมทรัพยากรทางการบริหารมีปัญหาสูงสุด ครูในโรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ที่มีเพศ วุฒิทางวิชาชีพ วุฒิทางศาสนาต่างกัน มีปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มในภาพรวมไม่แตกต่างกัน และครูในโรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ที่สอนในโรงเรียนที่เปิดการเรียนการสอนระดับต่างกัน มีระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของครูในโรงเรียนสองระบบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 โรงเรียนควรจัดหนังสือแบบเรียน สื่อการสอน สื่อเทคโนโลยี หนังสือค้นคว้าเพิ่มเติมให้เพียงพอ สำนักงานเขตพื้นที่ควรประชุมอบรมให้ความรู้ครูผู้สอนเรื่องหลักสูตรอิสลามศึกษา การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ควรวัดผลประเมินผลเป็นรูปธรรม มีข้อสอบกลางที่มีมาตรฐาน ครูควรได้รับการนิเทศจากผู้บริหารและศึกษานิเทศก์อย่างต่อเนื่อง

มูฮำมัดนาเซ สามะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหา และเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา

ในโรงเรียนของรัฐ ที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ในด้านการวางแผนการสอน การดำเนินการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลของครู ผลการวิจัยพบว่า สภาพการ
จัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลาในภาพ
รวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการวางแผนการสอนและด้านสื่อการเรียน
การสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ใน
ระดับปานกลาง และการเปรียบเทียบด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนตามความเห็นของครู
อิสลามศึกษามีทัศนะไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครูที่มีเพศต่างกันมีทัศนะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติ และการเปรียบเทียบด้านปัญหาการจัดการเรียนการสอนตามความเห็นของครูอิสลามศึกษา
มีทัศนะไม่แตกต่างกัน ยกเว้นครูที่มีตำแหน่งการปฏิบัติหน้าที่ต่างกันมีทัศนะแตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาใน
โรงเรียนของรัฐ ที่เปิดสอนสองหลักสูตร ในจังหวัดยะลา พบว่า ปัญหาที่พบบ่อยที่สุดคือด้านการ
เรียนการสอน งบประมาณมีไม่เพียงพอในการที่จะผลิตสื่อให้มีความหลากหลายและทันสมัย จาก
ปัญหาดังกล่าวได้รับข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขคือ ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อความ
ต้องการและมีงบให้อย่างต่อเนื่องและให้มีการอบรมการผลิตสื่อและวิธีการใช้สื่ออย่างถูกวิธี

มูฮำหมัด บาหมบุงา (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการจัดการเรียนการ
สอนหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของรัฐ สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นด้านปัจจัยเบื้องต้น
กระบวนการ และปัญหาการจัดการเรียนการสอน เพื่อประมวลข้อคิดเห็นอื่นๆและข้อเสนอแนะของ
ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น ได้แก่ อาคารสถานที่ งบประมาณ ความร่วมมือ
จากชุมชน ตำราหรือหลักสูตร ทรัพยากรในท้องถิ่น มีคะแนนระดับปานกลาง ยกเว้นทรัพยากรใน
ท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การระดมทรัพยากร อยู่
ในระดับมาก ส่วนการบริหารจัดการ และการบำรุงขวัญกำลังใจอยู่ในระดับปานกลาง ด้านปัญหา
การดำเนินงาน ได้แก่ เอกสารแบบเรียนตามหลักสูตร การสรรหาครูสอน วุฒิต่างการศึกษาของ
ผู้สอน การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดทำหรือจัดหาสื่อ ความรู้พื้นฐาน
ของนักเรียน เครื่องมือวัดผลประเมินผล การใช้หลักสูตรฉบับทดลอง การให้คำแนะนำหรือให้
ความรู้แก่ครูผู้สอน อยู่ระดับปานกลาง ยกเว้น วุฒิต่างการศึกษาของผู้สอน การจัดการเรียนการสอน
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีปัญหาในระดับน้อย ด้านความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ควรให้ผู้สอน
เพิ่มประสิทธิภาพการสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม ควรจัดสรรงบประมาณให้พอเพียงและคัดเลือก
ผู้สอนที่จบศาสนาโดยตรงและมีวุฒิต่างการศึกษาสูงๆ ควรจัดสรรครูให้พอเพียงกับชั้นเรียน ควรพัฒนา
เทคนิคการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านอื่นๆ ควรมีหลักสูตรแกนกลางเฉพาะ มีตำรา
และเอกสารอื่นๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์และควรมีข้อสอบกลางเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบไปด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสมีสภาพที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น และมีอัตลักษณ์ ทั้งด้านวิถีชีวิต ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย การดำเนินงาน ไม่มี เอกภาพ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า นักเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ นอกจากนี้การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหา อุปสรรค หลายประการที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษา แต่ลักษณะปัญหาหรือระดับของปัญหาอาจจะแตกต่างออกไป ข้อมูลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่าปัญหาหรืออุปสรรคประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยยังเป็นมณฑลปัตตานีจนถึงปัจจุบัน คือปัญหาทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการนำนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติ แม้กระทั่งการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาก็มีความหลากหลายทั้งด้านคุณภาพและมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตร หลักสูตรอิสลามศึกษาไม่มีเอกภาพ ผู้เรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาจากสถาบันแต่ละแห่งไม่สามารถเทียบโอนระหว่างกันได้

Prince of Songkhla University
Pattani Campus